

Česká lesnická akademie Trutnov
střední škola a vyšší odborná škola

DĚJEPIŠ

Název: **004_1_Byzantská říše – prezentace**

Obor: 41-45-M/01 Mechanizace a služby

Ročník: 1.

Autor: Ing. Jiří Franc

Obsah

- 1. Úvod**
- 2. Byzantská říše a její společnost**
- 3. Byzantská říše - hospodářství**
- 4. Byzantská říše - stručná historie**
- 5. Byzantská říše - kultura**
- 6. Byzantská říše - církev**

1. Úvod

- **Dějiny a kultura Byzantské říše (Byzance) jsou pro lidi vychované v kultuře západní (latinské), tedy i pro nás, většinou cizí.**
- **Záporný vztah k byzantskému prostředí a kultuře nacházíme již od 8. století.**
- **Nepochopení bylo vzájemné:**
  - **kdo neuznával autoritu byzantského císaře, jakoby pro Byzantince neexistovali** (i křesťanská území v takovém případě označovali jako „Barbarie“ – měli velmi dobrý přehled, který uplatňovali v diplomacii, ale téměř vůbec o nich nepsali)
  - **západní kroniky a diplomatické listiny jsou na zmínky o Byzanci rovněž chudé** – pohled Západu byl v průběhu existence říše směsí obdivu, závidi, nenávisti a později i soucitu
  - **v podstatě si nerozuměli** – na západě latina / na východě řečtina

„Od té doby, co naši drsní předkové poprvé viděli Konstantinopol a setkali s pohrdavým znechucením ve společnosti, kde všichni četli a psali, jedli vidličkami a dávali přednost diplomacii před válkou, bylo v módě obejít Byzantince s opovržením a používat jejich jméno jako synonymum dekadence.“

[RUNCIMAN, Steven](#). The Emperor Romanus Lecapenus and his reign: a study of tenth-century Byzantium. New York: Cambridge University Press, 1988

- **Po zániku Byzantské říše** dobytím Konstantinopole osmanskými Turky v roce **1453** vzrostl především Itálii zájem o její kulturu, která se stala jedním z inspiračních zdrojů renesance a humanismu.
- V době osvícenství 18. století, kdy se rozvoj věd stavěl proti víře a feudalismu a vzorem byla antická kultura starověkého Řecka a Říma opět převládá negativní přístup k Byzanci.
- I v českém prostředí se můžeme setkat s pojmem byzantinismus, který má **negativní význam** a označuje:
  - přehnanou zdobnost a přepych
  - složité ceremoniály na panovnickém dvoře
  - podlézavé, patolízalské chování vůči autoritám
  - časté dvorské intriky, vraždy, vzpoury, ...

2. Byzantská říše (395 – 1453) a její společnost

- Po smrti císaře Theodosia I. roku 395 byla Římská říše rozdělena na vých. a západní část.
- Východořímská říše = Byzantská říše.
- Označení byzantská říše je znám až od 16. stol. - pro její obyvatele to byla stále říše římská. a oni Římané a pravověrní křesťané (*christianos orthodoxos*).

- Šlo o nejmocnější stát Evropy raného středověku.
- Byl to mnohonárodnostní stát a žádný národ v něm neměl vyloženě vůdčí roli.
- Latinu jako původní úřední jazyk nahradila řečtina.
- Státním náboženstvím bylo křesťanství.

- Uspěť ve státní správě mohl v podstatě kdokoliv schopný = velká sociální mobilita.
- Významnou roli měli na byzantském dvoře eunuchové, často zastávající vysoké funkce.

- Hlavní město **Konstantinopol** (dnešní Istanbul) – **sídlo císařů**, byl podle současníků **oslňující metropolí vzbuzující obdiv i závist tehdejšího světa**.
- Další významná centra: **Alexandrie, Ravenna** (obě jen do 7. stol.), **Soluň (Thessaloniki)**.

- **Byzantskou říši charakterizovala:**

- římská státní správa
- řecká kultura a jazyk
- křesťanská víra jako státní náboženství

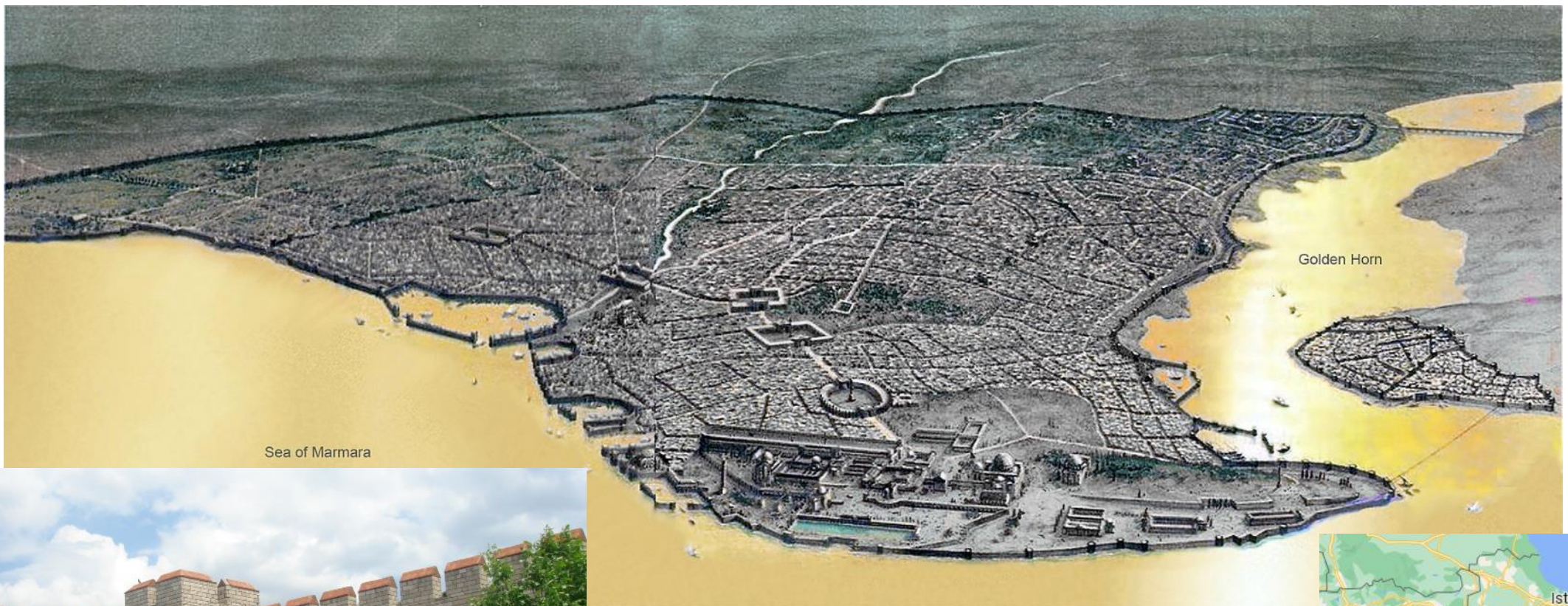
- **Císař (basileus) spojoval moc státní i církevní** = tzv. **caesaropapismus**.

„Jediný Bůh na nebi, jediný vládce na zemi.“

- **Základní státní myšlenka Byzance** by se dala vyjádřit zhruba takto:

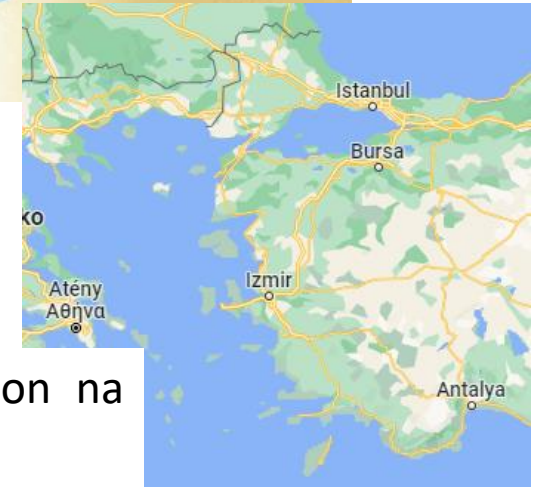
*Starý Řím byl pohanský a proto Bohem předurčený k zániku. **Konstantinopol je druhý Řím**, hlavní město pozemské Kristovy říše. Císař je náměstek Kristův na zemi, je strážcem čistoty víry (ortodoxie) odpovědný také za její šíření navenek (misie).*

- Císař byl zákonodárcem a sám byl zákony omezován.
- Pro císaře byla klíčová podpora armády (téměř polovina z cca 80 císařů zemřela násilně).
- Po část své existence Byzanc disponovala silnou flotilou ve Středozemním moři.

- Byzanc byla absolutistickým státem s centralizovanou vládou – úředníky včetně posledního soudce kdesi na okraji říše přímo jmenoval císař.

- Aristokracie měla mnohem slabší pozici než ve středověké stř. a západní Evropě.

- Demokracie byla považována za anarchii v rozporu s božím řádem věcí.

- Pokud to bylo možné, dávali přednost diplomacii před válkou.

Golden Horn

Sea of Marmara

Římský císař **Konstantin I. Veliký** nechal v letech **324 - 330** přebudovat řecké město Byzantion na **Konstantinopol** (dnešní Istanbul) – nové hlavní město říše (Nova Roma).

Mělo **strategickou polohu ze tří stran chráněnou mořem + dokonalé opevnění.**
Od konce 4. století byl hlavním městem východořímské říše = **Byzantské říše.**

- **Konstantin I. Veliký** – rodák z dnešního Srbska byl v letech 306 – 337 římským císařem.
- V roce **312** **zvítězil** nad svým spoluvládce Maxentiem **v bitvě u Milvijského mostu** (dosud stojí v Římě).
- Podle legendy měl císař **v předvečer bitvy vidění, kříže** a nápisu „*In hoc signo vinces*“ = *V tomto znamení zvítězíš*.
- Vítězství bylo připisáno Kristu, a Konstantin proto radikálně změnil náboženskou politiku říše – **v roce 313 vydal tzv. Edikt milánský, kterým vyhlásil toleranci dosud pronásledovaného křesťanství**.
- Před smrtí se nechal pokřtít.
- **Konstantinova vláda je jedním z nejzásadnějších momentů evropských dějin**.
- Ve Východní křesťané ho ctí jako **sv. Konstantina**.

Fragmenty Konstantinova kolosu v Kapitolských muzeích v Římě - císařova sedící socha byla vysoká cca 12 m.

„Tady byl muž, u jehož dvora...spisovatelé považovali za vhodné mluvit o Božské tváři a Posvátné tváři. Sochař pojal tuto tvář jako svatou masku, silný kultovní předmět, který připomíná, i když v mnohem větším měřítku, ikony budoucí Byzance: modlu oživenou božskou přítomností a se schopností odhánět démony číhající v pohanských obrazech.“

Grant Michael, The Roman Forum, Weidenfeld & Nicolson, London, 1970

3. Byzantská říše (395 – 1453) – hospodářství

- Byzantská ekonomika patřila mnoho staletí k nejsilnějším ve Středomoří.
- Základem ekonomiky bylo zemědělství.
- Konstantinopol byla křižovatkou obchodu mezi Evropou, Asií a severní Afrikou.
- Arabské výboje v 7. – 8. století vedly k ekonomické stagnaci a úpadku – zde je důležité připomenout některé předpoklady tohoto fenomenálního úspěchu muslimských Arabů:
  - v pol. 5. století se zhroutila Západořímská říše
  - v letech 536-540 výbuchy sopek Island či Tichomoří = pokles teploty a slunečního svitu = roky neúrody*
  - v letech 541-543 usmrtil tzv. justiniánský mor podle odhadů 30-50 % obyvatel Evropy a Byzance
  - další vlny tzv. stěhování národů = zhruba dalších 100 let silně chaotického období

* Prokopios z Kaisareie (cca 500 – cca 565 n. l.) byzantský historik, učenec a vysoký úředník na dvoře císaře Justiniána I. píše **ve 2. knize Války s Vandaly o roce 536 následující:**

„... Tento rok byl význačný strašným zázrakem. Slunce se totiž na své dráze objevilo bez paprsků, jak vidíme obvykle Měsíc, a nemělo ono zázračné světlo, které je pro ně přirozené, nýbrž jen bledou zář, jako je tomu při zatmění. Proto toho roku, který je desátý ve vládě Justiniánově, byli lidé neustále pronásledováni válkou, hladem, morem a všemi ostatními pohromami, které přinášejí smrt.“

Jev trvající déle než rok popisují i další dobové zdroje a jeho vysvětlení je stále předmětem zájmu vědců.

- Od 9. do poč. 12. století byla říše na vrcholu své moci – diplomaty a cestovatele ohromovalo především bohatství hlavního města – např. luxusní hedvábné oděvy ovlivnily odívání vysokých společenských vrstev středověké Evropy.
- Od 10. století císař uděloval obchodní privilegia kupcům z Benátek, Janova, Pisy – postupně převážily nevýhody tohoto postupu.
- Katastrofu přinesla IV. křížová výprava – 1204 dobytí a vyplenění Konstantinopole křižáky – tento křesťansko-křesťanský konflikt byl veden zejména **ekonomickým zájmem Benátek**, ale i silicím přesvědčením, že **Byzantinci odmítající myšlenku svaté války a vyjednávající s Turky jsou zrádci křesťanstva**.
- Na troskách Byzance vzniklo tzv. Latinské císařství (1204-1261) založené západními, latinsky mluvícími rytíři a také 4 nové státní útvary v nichž se udržoval odpor k dobyvatelům.

- **Císaři z dynastie Palaiologů (1261 – 1453) obnovili říši a s podporou Janovanů se pokoušeli oživit hospodářství.**
- **Pozdně byzantský stát už nebyl schopen získat plnou kontrolu nad zahraničními ani domácími ekonomickými silami a to z důvodů:**
  - **obrany před západoevropskými nepřáteli**
  - **odčerpávání bohatství do italských republik**
  - **poklesu počtu obyvatel**
  - **ztráty zemědělské půdy v Malé Asii postupně obsazované tureckými kmeny z nichž vzešla budoucí hrozba pro celou křesťanskou Evropu, tedy Osmanská říše (1299 – 1922).**

- Stát měl monopol na ražbu mincí a stanovoval pravidla pro činnost cechů.
- Nejdůležitějším zbožím bylo **obilí** (stát vstupoval do tvorby jeho cen) a **hedvábí** (existoval císařský monopol, kvóty na export, mohlo být i platidlem a důležitým prvkem v diplomacii).
- Další komodity, s nimiž se obchodovalo: **olej, víno, sůl, ryby, maso, zelenina, ovoce, dřevo, vosk, keramika, len, tkané látky, parfémy a koření.**
- Do 7. století byl jak státem, tak soukromými osobami provozován **obchod s otroky.**

Zlatý solidus Justiniána I. - hmotnost: 4,5 g, průměr: 22 mm

4. Byzantská říše (395 – 1453) – stručná historie

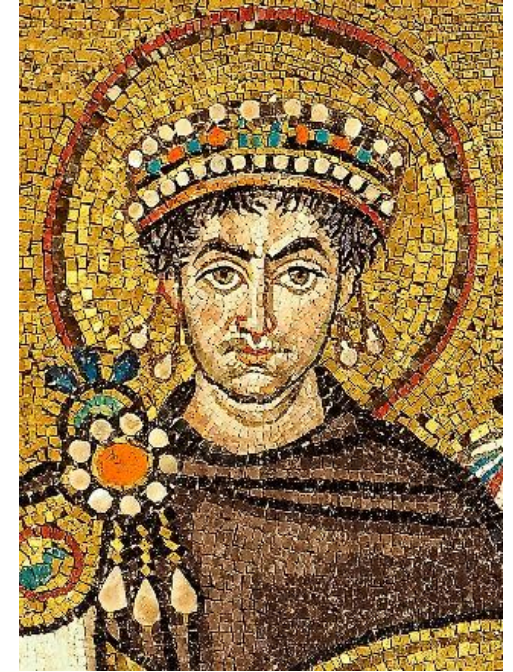
- V průběhu 4. století se vytvořila situace, která určila křesťanský charakter byzantské i naší západní civilizace v dalších staletích.
- Křesťanství se z tolerované víry (viz rok 313) stává na sklonku vlády římského císaře Theodosia I. v letech 391-394 v podstatě státním náboženstvím (zákaz tradičního římského mnohobožství, ale také např. olympijských her).
- Po smrti Theodosia I. roku 395 byla Římská říše rozdělena mezi jeho syny na východní a západní část.
- Západořímská říše zanikla pod tlakem barbarských kmenů roku 476 (konec starověku).
- Východořímská říše měla před sebou v té době ještě cca 1000 let existence.

Západořímská a Východořímská říše
na konci 4. století

- Po zániku západořímské říše stále existovala snaha východořímských císařů **ovládnout znovu celé území bývalé římské říše.**
- Nejblíže se tomuto snu přiblížil císař **Justinián I.** (vládl 527 – 565) za nějž **Byzanc dosáhla nakrátko největšího územního rozmachu** a ustálilo se **státní zřízení, které bylo po další staletí nedostižným vzorem.**
- **V 6. a v 7. století Byzanc trvale čelila nebezpečí z prakticky ze všech světových stran:**
  - východ **Peršané** a později **Arabové s novým náboženstvím – islámem** (tj. **muslimové = „podřizující se“**)
  - sever a západ – **Langobardi, Vizigótové, Slované, Avaři**
  - jih – **od roku 655 muslimské námořní útoky na Konstantinopol**

- **Justinián I.** - jeden z nejvýznamnějších panovníků Byzance **vládl v letech 527 – 565.**
- Narodil se v rolnické rodině v dnešní Severní Makedonii.
- **Zásluhou strýce**, který se stal velitelem císařské osobní gardy a pak i císařem se dostal k byzantskému dvoru.
- Oženil se s herečkou **Theodorou**, byla jeho oddanou a schopnou oporou.
- Byl pro svou **mnohostrannou vládní aktivitu** označován za „*nejbdělejšího ze všech císařů*“.
- Zasloužil se vydání zákoníku **Codex Justinianus** - stal **základem přijetí římského práva ve středověké Evropě.**
- **Jeho vojevůdce Belisar** dobyl sev. Afriku, Apeninský poloostrov, část Hispánie a získal území v Mezopotámii.
- V období jeho vlády snížila **morová epidemie** počet obyvatel říše o 1/4 - 1/3.

„Konstantin poslal orla proti směru pohybu nebe, Aeneas šel zpět a vzal si za choť Latinovu dceru.

Tak boží pták měl víc než dvě stě let na samém konci Evropy své bidlo, blízko těch hor, z nichž poprvé i vzlét.

Celý svět vzal tu pod své svaté křídlo a po něm další, já dokud jsem žil, podědilo po něm tuto moc i sídlo.

*Jsem **Justinián**, císařem jsem byl, a zůle první lásky dozajista jsem houšť zákonů mýtil ze všech sil.“*

ALIGHIERI, Dante. Božská komedie. Přeložil Vladimír MIKEŠ, Ráj VI, 1-12

Pro básníka představuje Byzanc ideál říše spravované podle zákonů, jakou by si přál vidět na Západě.

- V 7. století ztrácí Byzantská říše v bojích s novou mocností muslimskými Araby bohaté provincie Sýrii, Palestinu, Egypt, sev. Afriku a italská území.
- Byzanc nadále ovládá Balkán a Malou Asii a její rozloha se snižuje na zhruba ½ - zač. 7. stol. byla říše v naprostém rozkladu.
- Obrat ve vývoji nastal za vlády císaře Herakleia (610-641) – v roce 626 odolala Konstantinopol obléhání slovansko-avarských a perských vojsk a v roce 627 dosáhl císař rozhodujícího vítězství nad Peršany na severu Mezopotámie.
- Odoláním muslimské námořní blokády Konstantinopole v letech 674 – 678 zabránili Byzantinci vpádu muslimských Arabů do Evropy a to v situaci, kdy tito během pouhých cca 50 let obsadili území od řeky Indus po sev. Afriku, včetně části Evropy = téměř celého Iberského poloostrova – viz „důvody fenomenálního úspěchu“
- Byzantinci zvítězili díky tzv. řeckému ohni – nové zbrani, období plamenometu, kterou vynalezl architekt a chemik Kallinikos.
- V 7. – 10.stol. nájezdy Avarů a Slovanů (Bulharů), Rusů na Balkáně, Peršanů a Arabů v Asii.

Byzantská říše (fialová) po smrti Herakleia

Byzantská říše (růžová) na konci úspěšné muslimské invaze na západ.

Císař Konstantin VII. (vládl 913-959) v knize *De administrando imperio* (O správě říše) píše svému následníku:

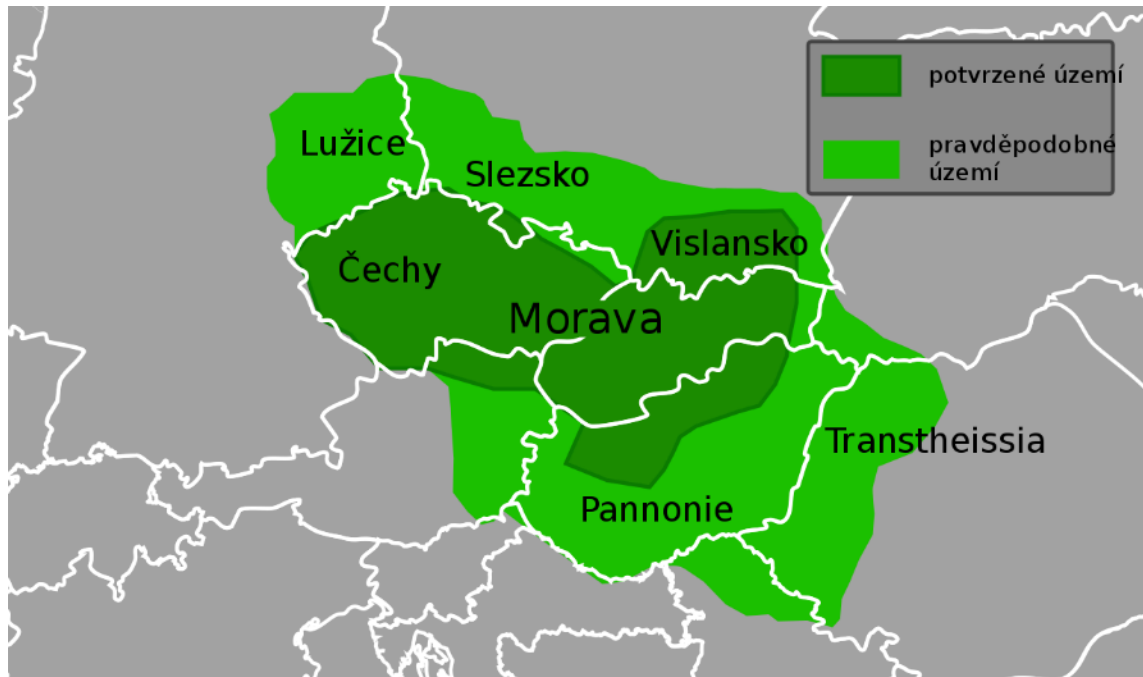
"...**Musíš se starat především o řecký oheň.** A pakliže se někdo opovází tě o něj požádat, tak jak často žádali nás, odmítej tyto prosby a odpovídej, že oheň byl zjeven Konstantinovi, prvnímu císaři křesťanů, andělem..."

Muslimy dobytá a ovládaná území označujeme pojmem **chalífát** (též kalifát) znamená vládu **chalífy**, hlavy muslimské obce věřících. Existoval **od roku 632** (Abú Bakr se stal prvním chalífou) a **zanikl roku 1258** dobytím jeho hlavního města Bagdádu mongolskými vojsky.

- V pol. 9. st. – misijní činnost Byzantinců u Slovanů → v roce 862 přišli do Konstantinopole poslové velkomoravského knížete Rastislava s žádostí o vyslání misionářů = **kníže se chtěl vymanit z vlivu východofranské říše a její církve** – císař Michael III. mu vyhověl.
- Roku 863 přichází misie vedená bratry Konstantinem a Metodějem (Cyril a Metoděj) na Velkou Moravu (viz státní svátek 5. července – Den věrozvěstů Cyrila a Metoděje).
- **Obyvatelé Velké Moravy již křesťanství znali před jejich příchodem** (misionáři ze Salcburku a Pasova však kázali latinsky), ale jejich působení šíření křesťanství silně podpořilo.

- Bratři pocházeli ze severořecké Soluně:
  - **znali slovanský jazyk** (staroslověnštinu)
  - Konstantin **vytvořil pro staroslověnštinu písmo** – [hlaholici](#)
  - **přeložili do staroslověnštiny liturgické texty** = bohoslužebné texty
  - **prosadili staroslověnštinu jako liturgický jazyk** = jazyk, ve kterém je sloužena bohoslužba, mše (předchozím liturgickým jazykem byla pro většinu obyvatel nesrozumitelná latina)
  - Konstantin sestavil **Proglas** = předmluvu ke staroslověnskému překladu evangelií
  - sestavili také tzv. [Zákon sudnyj ljudem](#) (česky *Soudní zákoník pro lid*)

Jejich dílo není důležité jen pro naše země, ale **mělo a dodnes má zásadní vliv na mnoho balkánských a východoevropských národů** – z jejich pohledu začal v 9. století v oblasti Velké Moravy **civilizační vzestup Slovanů**.

Oba bratři byli v 19. století svatořečeni a papež Jan Pavel II. je prohlásil [spolupatrony Evropy](#).

Moskva - Rusko

Vladivostok - Rusko

Mukačevo - Ukrajina

Skopje – Severní Makedonie

Radhošť - ČR

Bautzen – Horní Lužice - Německo

- Vrcholu vývoje dosáhla Byzantská říše za císaře Basilea II. (vládl 976 – 1025).
- Císař se dokonce pokusil o jakési znovuobnovení římské nadvlády nad celým křesťanským světem, když zasnoubil svou neteř s Ottou III., císařem Svaté říše římské = středoevropského uskupení mnoha státních útvarů pod vládou dynastie saských vévodů. Ke sňatku však úmrtím mladého císaře nedošlo.

DECEMBER
1025
A.D.

... „Co vám chybí?“ táže se cár
pod svým baldachýnem,
oni všichni jedním hrdlem:
„Hynem, pane, hynem!“

Celé popstvo předstoupilo
k cáru s deputací,
jeden držel ve jménu všech
takovou orací:

„Veliký jest Vladimír cár!
svatá vůle jeho;
když's nám zabil pána boha,
opatř nám jiného!

Nám je pánbůh jako pánbůh,
jenom když je ňáký,
abychom s ním udrželi
v respektu sedláky. ...

... Není církev jako církev,
cáre nejmilejší,
římská církev mezi všemi
nejcírkvovatější!“

A carhradský patriarcha,
pečeť jako miska:
„Nevěř tomu, Vladimíre,
co ancikrist píská.

Není církev jako církev,
cáre nejmilejší,
řecká církev mezi všemi
nejcírkvovatější!“

A rabínské synedrium
„Šulem, šulem“ píše,
„nevěř Římu, nevěř Řekům,

drž se jen Mojžíše.

Není církev jako církev,
cáre nejmilejší,
židovská je mezi všemi
nejcírkvovatější.“

Také mufti muhamedský
překřičet se nedá:
„Potluč ty psy nevěřící,
uvěř [v] Muhamedu!

Karel Havlíček Borovský (1821-1856) - báseň Křest svatého Vladimíra - satira na absolutistický režim a církev v Rakouském císařství založená na příběhu z historie Kyjevské Rusi – kyjevský kníže Vladimír I. zavrhl v 10. století pohanského boha Peruna a „vypsal konkurs na boha nového“. Nakonec přijal roku 988 ortodoxní, východní křesťanství z Byzantské říše, které tehdy vládl právě císař Basileos II., jenž od něj dostal za neobvyklých podmínek rozhodující vojenskou pomoc (6000 Varjagů/Vikingů) v boji proti svým protivníkům.

- **V roce 1054 nastává definitivní rozkol mezi křesťany – tzv. velké schisma = vzniká katolická (západní) církev v čele s papežem a ortodoxní (východní) církev, vedená patriarchou z Konstantinopole = šlo o vyvrcholení sporů mezi křesťanským Východem a Západem trvajících již od konce antiky.**

Hlavním důvodem byla:

- a) **rostoucí moc papežů, usilujících o absolutistické postavení v rámci centrálně řízené církve** (tzv. papežský primát). **Pravým opakem byl východní pohled na církev jako společenství jednotlivých místních církví a jejich biskupů, kteří nechtěli uznat autoritu římského biskupa = papeže.**
- b) **spor o rozdílné znění výkladu víry**

Přes různé snahy se zdá, že toto křesťanské schizma je nenapravitelné.

Od 11. století další noví nepřátelé Byzance:

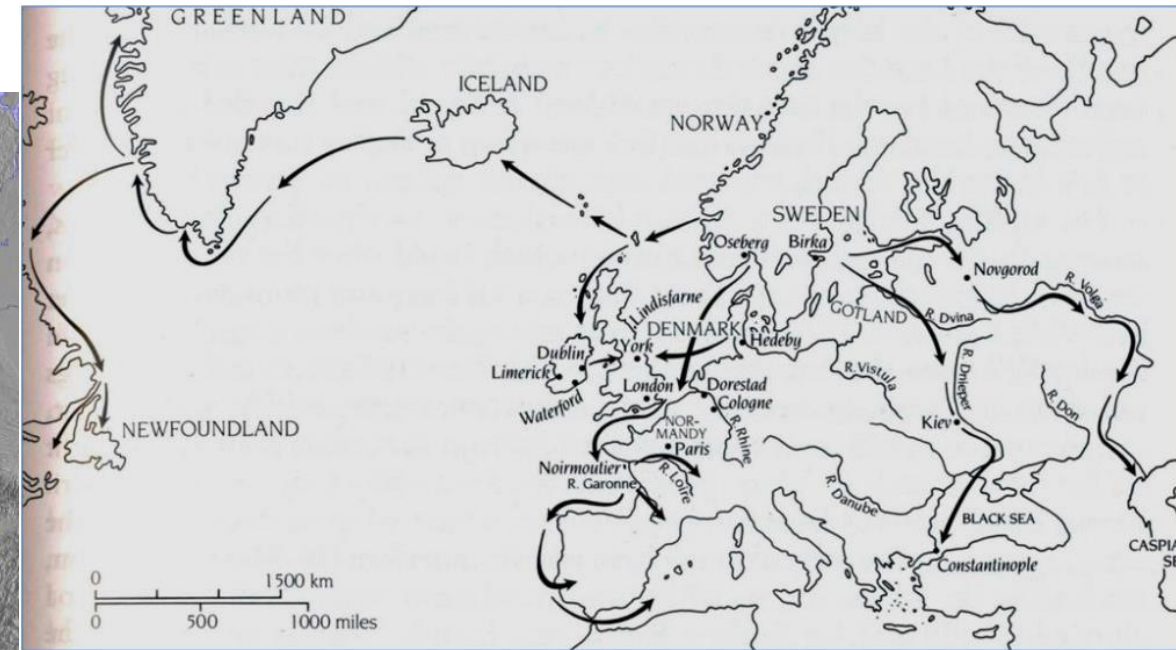
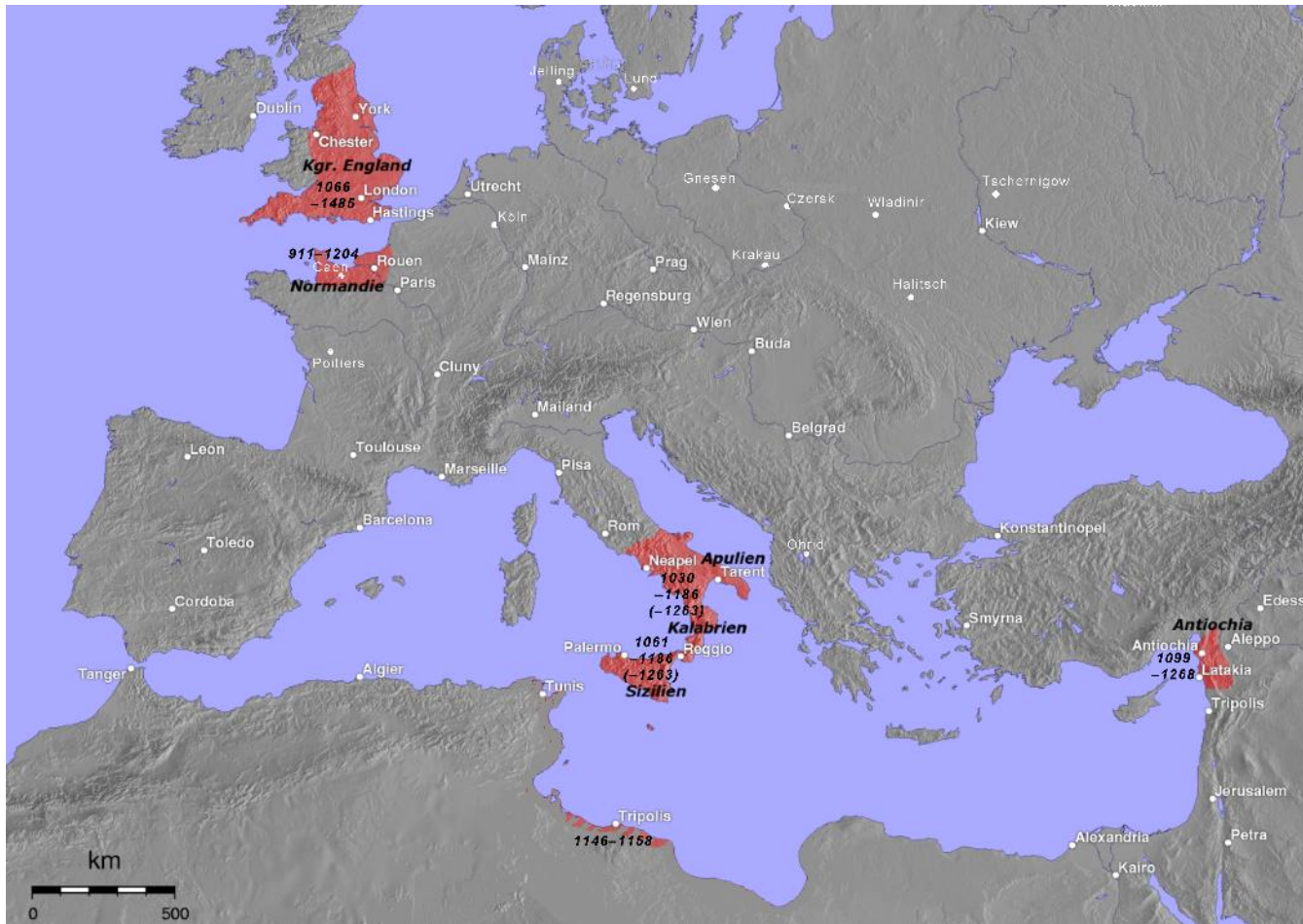

- Turci (Seldžukové, seldžučtí Turci):
- pocházeli z oblasti dnešního Turkmenistánu
- označení podle náčelníka Seldžuka
- přijali islám a následně porazili muslimské Araby
- bitva u Manzikertu (vých. Turecko) **Byzanc roku 1071 poražena** = ztráta Malé Asie, Sýrie a Palestiny
- turecké dobytí Jeruzaléma s chrámem Božího hrobu - 1078

- Normané (Vikingové) – etnika skandinávského původu, v 11. – 12. století mj. konkurenti Byzance na Sicílii, Apeninském poloostrově a v Palestině, podporovatelé papežské politiky – **1071 ztrácí Byzanc pevnost Bari a v roce 1091 i Sicílii**

- Úpadek moci Byzantské říše a dlouho nezadržitelný postup Turků na západ

- Spojence proti Normanům nalézá Byzanc v Benátské republice, která s obavami sledovala normanské úspěchy v jižní Itálii = **r. 1082 = Benátčané dostali za pomoc privilegium pro bezcelní obchod** a právo založit si v Konstantinopoli vlastní čtvrť

Normané - etnická skupina vzniklá kontaktem severských osadníků z Dánska, Norska a Švédska s obyvatelstvem ve francouzského regionu, který dnes nese jméno **Normandie**.

Původně loupeživí nájezdníci postupně vytvořili významná feudální panství - měli zásadní politický, kulturní a vojenský vliv na středověkou Anglii, jižní Itálii (Sicilské království 1130-1194) a křižácké státy v Palestině (Jeruzalémské království 1099-1291).

Chrám božího hrobu v Jeruzalémě dal vystavět římský císař Konstantinus I. v letech 326 - 335 **na místě Ježíšova hrobu** - **o chrám se dělí** římskokatolická církev, řecká pravoslavná církev a arménská apoštolská církev.

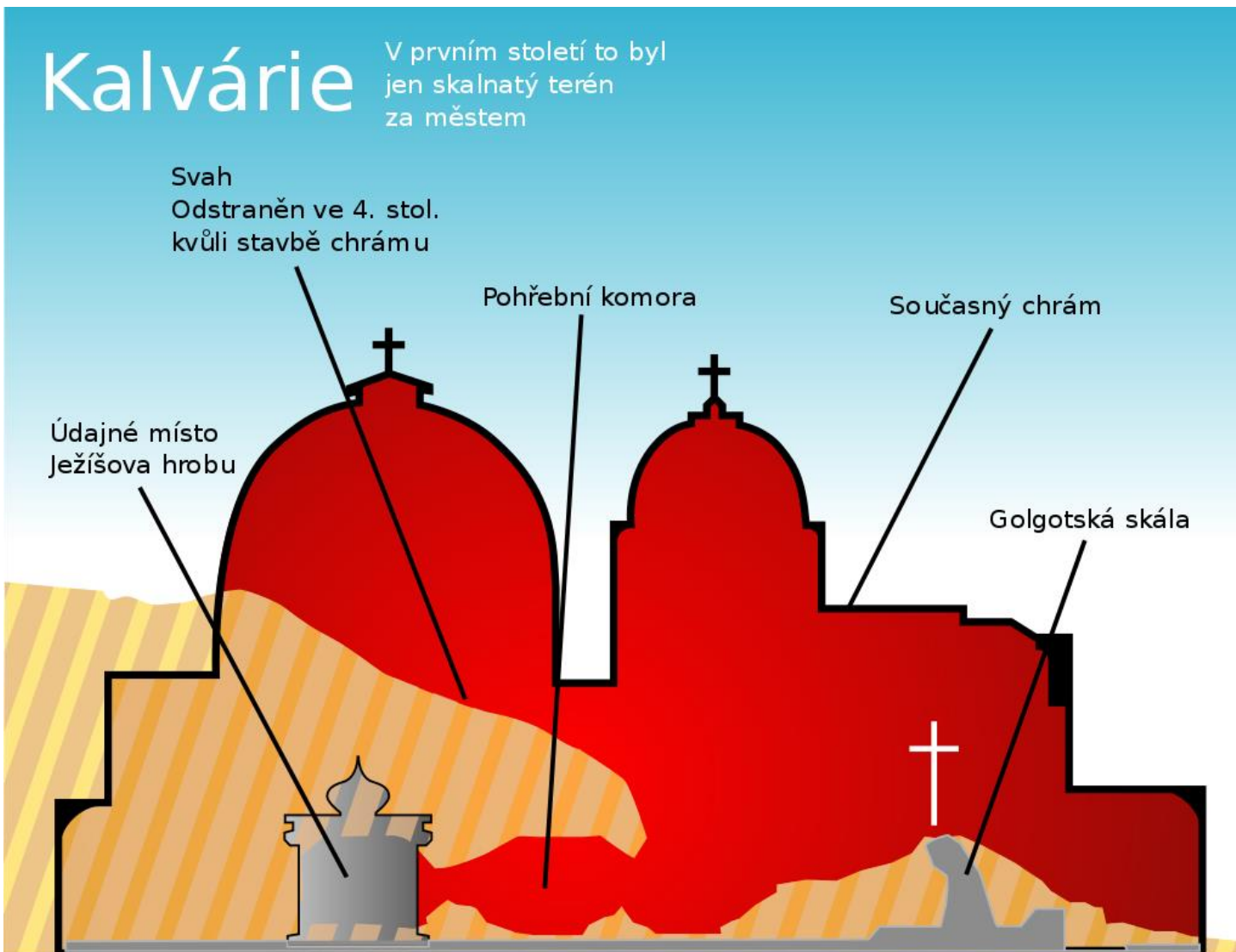
Anna Komnena (1083-1154), dcera císaře Alexia I., podala v díle ***Alexiada*** o setkání s křižáky, mj. toto svědectví:

„Císař se hrozil jejich příchodu, protože znal jejich nezadržitelnou horlivost, nestálost a vrtkavost jejich mysli a vůbec celou keltskou povahu včetně toho, co z ní plynulo. Věděl také, že pro peníze využijí první nahodilé příležitosti k porušení úmluv. Často o tom slyšel a také měl možnost se o tom ujistit. ...

Autorka se ve svém díle dokonce omlouvá čtenářům, že uvádí jména „barbarů“ a několik podrobností o nich.

Její pohled na západní rytíře byl až na výjimky velmi kritický, přesto jim přiznávala odvahu v boji a udatnost.

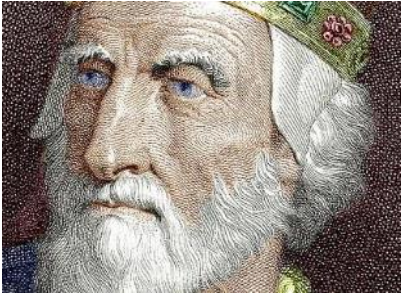

- Reakcí křesťanského Západu na obsazení Jeruzaléma muslimy bylo **období tzv. křížových výprav**, které **mělo na Byzanc nakonec negativnější dopad, než na muslimy**:

- I. křížová výprava – 1095-99 – **znovudobytí Jeruzaléma**, ale také **vzájemné zneprátení byzantského císaře a západních feudálů**. V Palestině, Sýrii, vých. Turecku aj. **vzniklo několik tzv. křížáckých států**.
- II. křížová výprava – 1147-49 – přinesla další **konflikty křížáků, Benátčanů, Janovanů a Byzantinců, porážku křížáků muslimy** a další ohrožení křížáckých států.

... 12. března 1171 – zatýkání Benátčanů na území Byzance a konfiskace jejich majetku = zdroj budoucí nenávisti – viz IV. křížová výprava

- III. křížová výprava – 1189-92 – tlak na křížácké státy vystupňovala roku **1187 bitva u Hattínu** (Renaud de Châtillon vers. sultán Saladin) a krátce na to **obsazení Jeruzaléma** (k čemuž sultánovi byzantský císař blahopřál a navrhl mu spojení). Byzanc poškodilo **obsazení Kypru králem Richardem Lví srdce**. Ten také po porážce Saladina u Arsufu **vyjednal bezpečný přístup poutníků do chrámu Božího hrobu**.
- IV. křížová výprava – 1202-04 - původním záměrem bylo obsazení Egypta a znovuzískání Jeruzaléma. Z hlediska křesťanstva **ostudná**, z hlediska Byzance **tragická výprava skončila dobytím a vyplněním Konstantinopole**.

Enrico Dandolo (1107-1205) – dóže vládnoucí Benátské republice v letech 1193-1205. Slepý, ctižádostivý stařec **osobně velel benátskému loďstvu přepravujícím křižáky**. Zásadně ovlivnil přesměrování výpravy od snahy obsadit Egypt k **dobytí Zadaru** (obchodního konkurenta Benátek). **O jeho podílu na plánech vyplnění Konstantinopole není zcela jasno.**

Během 11 měsíců se křižáci u Konstantinopole účastnili 2 útoků na město, několika bitev a 3 změn na císařském trůnu. **Krátká a naivní vláda císaře Alexia IV. je zapletla do byzantské domácí politiky tak, že šlo i o jejich životy** (císař neřešil požár města, zabavoval zlato v kostelích pro platby křižákům, v podstatě ztrácel zájem o vládu nad městem). Jeho nástupce Alexios V. se k nim choval nepřátelsky a **křižákům nezbylo než zaútočit**. Společně s Benátčany zaútočili a **13. dubna 1204 vpadli do města**. **Kořist bohatší než kdekoliv v islámském světě** se ukázala jako realita = umělecká díla, relikvie, rukopisy, poklady z chrámů i císařských hrobů.

Kvadriga sv. Marka – antické bronzové sousoší uloupené Benátčany po dobytí Konstantinopole v roce 1204.
Zdobí hlavní benátský kostel - baziliku sv. Marka.

Benátky se po dobytí Konstantinopole staly námořní a koloniální velmocí Středomoří až do 16. století.

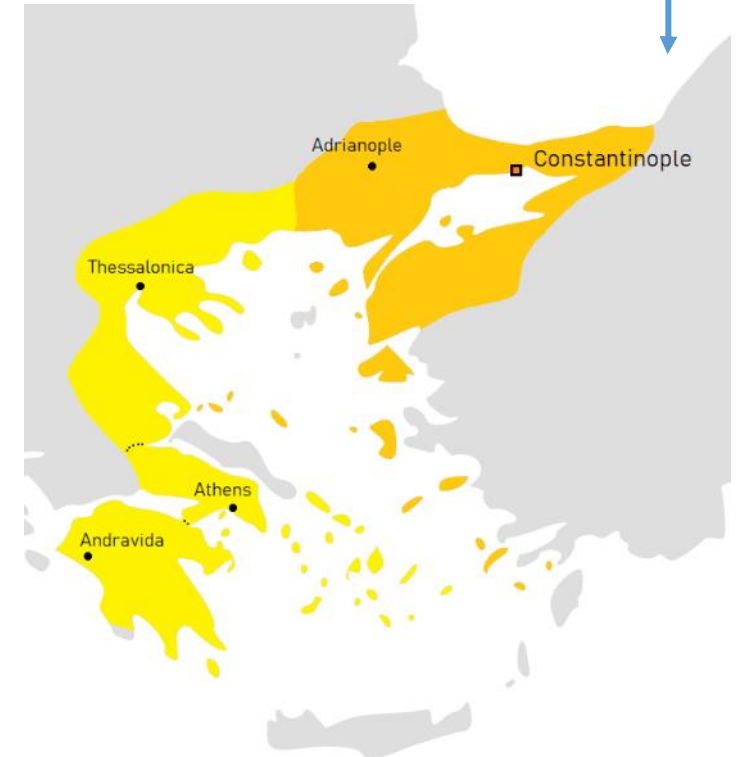
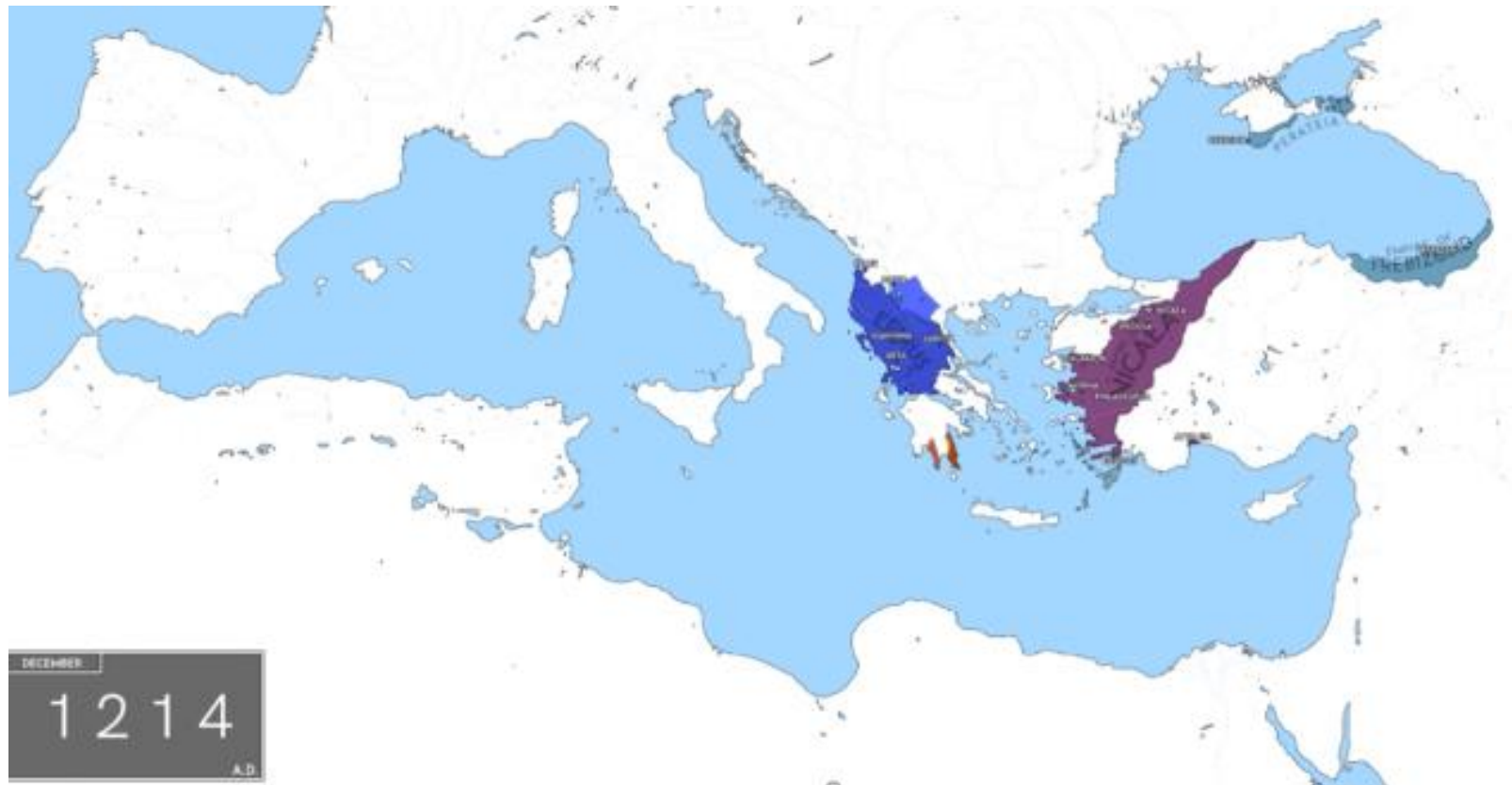
„V onen den, kdy město padlo, vpadli dobyvatelé do všech domů, loupili vše, co našli, a nutili obyvatele, aby jim ukázali skrýše: některé tloukli, některé vzali na milost, ale všechny ohrožovali. Když dosáhli majetku, pídili se po jiném a nutili vlastníky domů, aby jim přinášeli další. Nešetřili nikoho a nic majitelům neponechávali. A nepovolili jim dokonce používat vlastní obydlí a společně s nimi jíst, nýbrž s opovržením odmítali každé soužití s nimi, uráželi je, vyloupili je a poté vyhnali z jejich příbytků. Velitelé dobyvatelů rozhodli, že obyvatelstvo musí město opustit. A tak obyvatele v sevřených skupinách opouštěli své město, oblečení jen v hadrech, vysílení hladem a s bledými, mrtvolně vpadlými obličejí a krvácejícíma očima, neboť plakali více než krev a slzy. Jedni naříkali pro svůj majetek, pro jiné ztráta majetku nebyla ještě tím nejhorším, protože jim někdo uloupil dospívající dceru a zneužil ji, jiní proto, že ztratili manželky. Tak táhli svou cestou, každý oplakávající jinou bolest...“

*byzantský historik Nikétas Chóniatés,
v díle Chroniké diégésis*

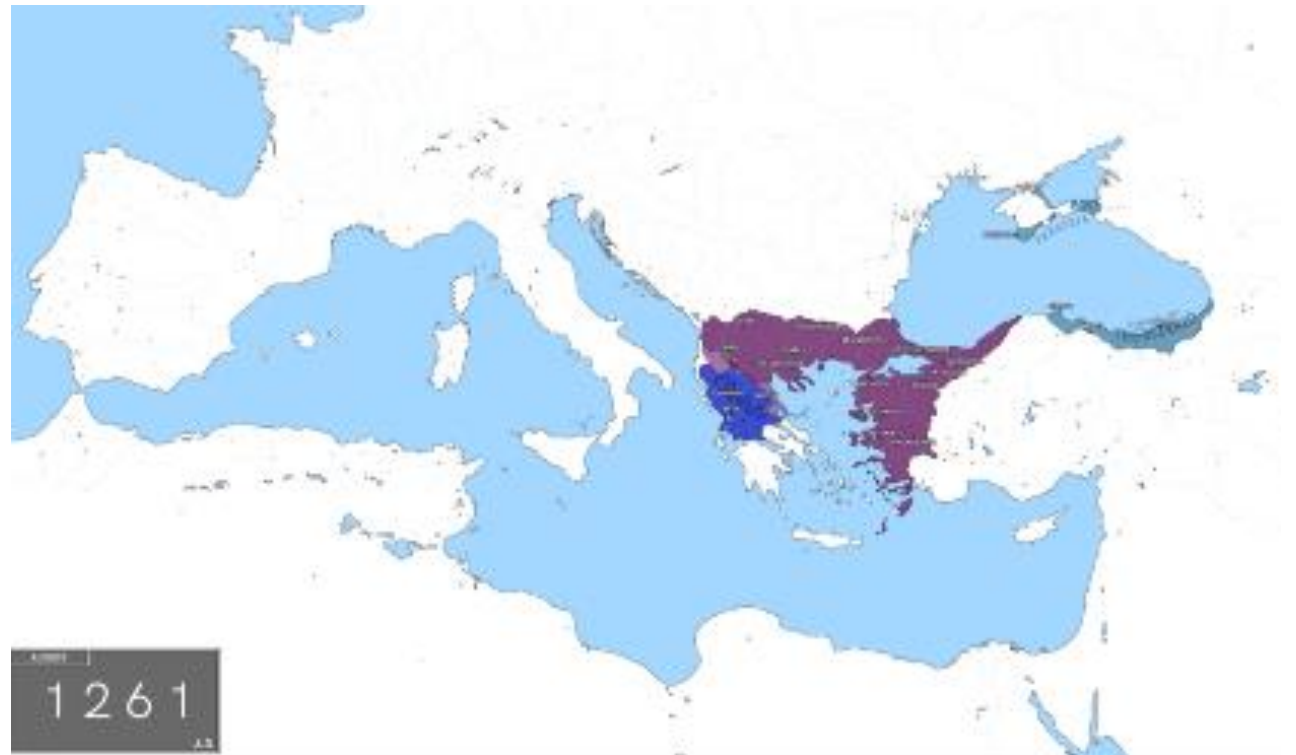

Po roce 1204 vznikají na území poražené Byzance nástupnické státy:

- **Latinské císařství** – založené západními rytíři „Latiny“ – existovalo 1204 – 1261
- **Nikajské císařství** – nejsilnější řeckojazyčný stát, exil byzantského císaře, 1204 - 1261
- **Epirský despotát** – další centrum odporu vůči Latinskému císařství, 1205 - 1479
- **Trapezuntské císařství** – státní útvar spolupracující s Janovem a Benátkami – 1204 – 1461

- **V roce 1261 získávají Byzantinci za pomoci Janovské republiky, s níž uzavřeli obchodní dohody, zpět zpustošený Konstantinopol** – císař Michael VIII. Palaiologos.
- **Palaiologovská dynastie** vládla během celé **závěrečné defenzivní fáze existence Byzantské říše** až do roku 1453, do konečné porážky **Osmanskou říší**.
- **Pochopení osmanské hrozby západními panovníky a snaha o vytvoření společné křesťanské ligy pro Osmanům přichází až po roce 1390**, v období vlády posledních tří byzantských císařů (Manuela II., Ioanna VIII. a Konstantina XI.)
- **Vůdcem křesťanské ligy byl král Zikmund Lucemburský, syn Karla IV – vojsko však bylo sultánem Muradem II. poraženo roku 1444 u Varny.**
- Definitivní porážka Byzantské říše a pád Konstantinopolu **byly jen otázkou času.**

- Poslední byzantský císař **Konstantin XI. (1449-53)** odmítl nabídku kapitulace a v čele ortodoxních i katolických obyvatel Konstantinopole, italských a katalánských spojenců **podstoupil marný boj proti zhruba 10-ti násobné osmanské přesile.**
- **Obléhání začalo 7. dubna a město padlo 29. května 1453.**
- Závěr existence Byzantské říše byl historicky rozporuplným obdobím:
  - **dvě staletí hospodářské krize** (vysoká inflace, vysoké daně, pokles příjmů státu)
  - **téměř nepřetržitá obrana** vůči Osmanské říši i západním státům
  - **závislost na cizích žoldnéřích**
  - **dvě občanské války** (15 let)
  - **rozkvět církve a klášterů**
  - **vynikající výsledky v umění a literatuře**
  - **diplomatická cesta císaře Manuela II. do západní Evropy vzbudila zájem o byzantský svět jako dědice antiky** = zdroj inspirace pro období renesance

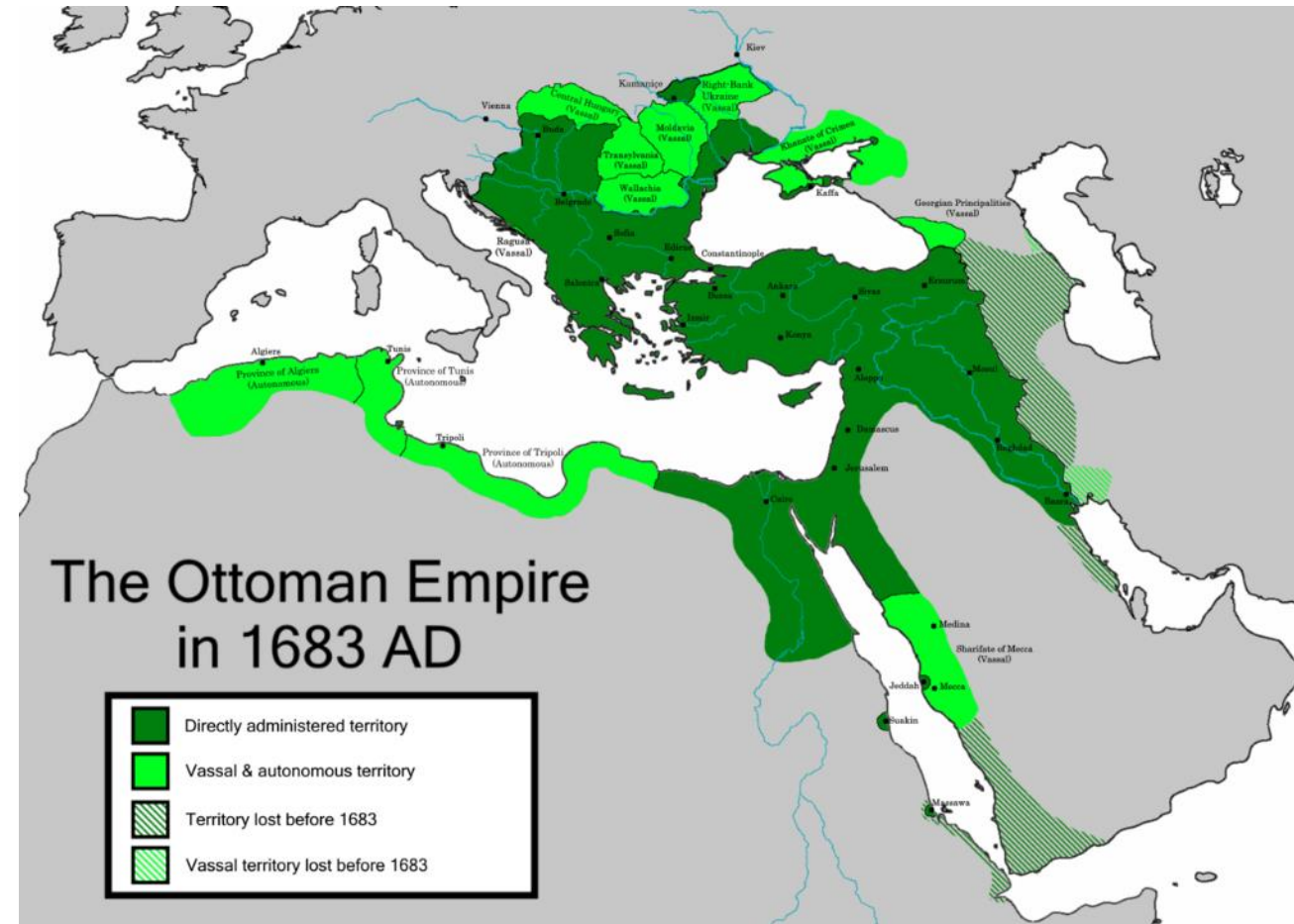
Odumírání Byzance kontrastovalo s všeobecným vzestupem evropského Západu.

Osmané (podle Osmana, vůdce jedné z desítek tureckých dynastií existujících v 11.-14. století) vytvořili významnou světovou říši = **Osmanská říše (1299-1922)**.

Po dobytí Konstantinopole byl **posledním protivníkem** sultána Murada **v oblasti JV Evropy** albánský státník a vojevůdce (a hlavní albánský národní hrdina) Gjergj Kastrioti zvaný **Skanderbeg** (zemřel 1468 na malárii).

-
-
-

V letech 1529 a 1683 byla osmanská vojska **zastavena při tažení do západní Evropy při dvou obléhání Vídně**).

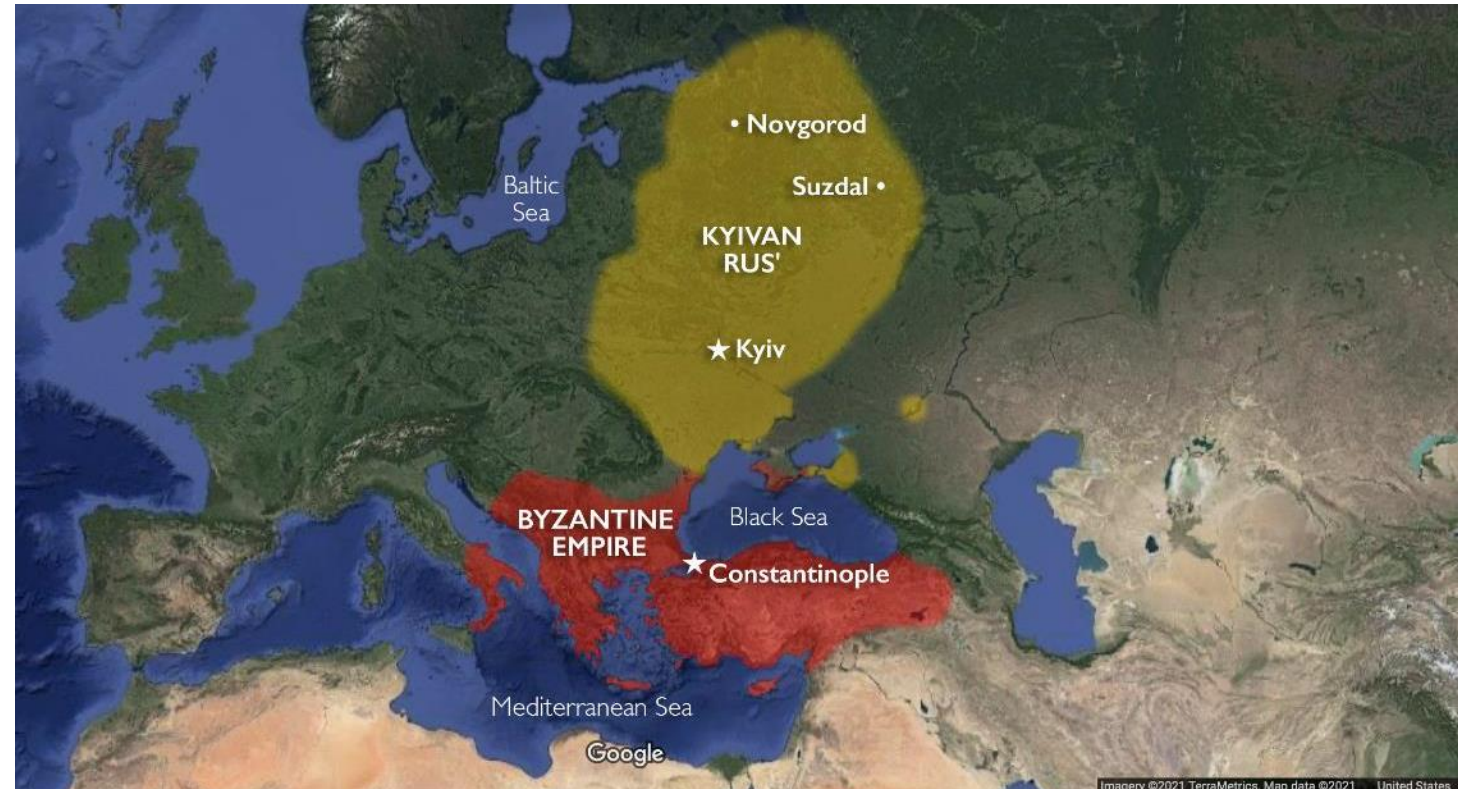

5. Byzantská říše (395 – 1453) – kultura

- Byzantská kultura měla řeckou formu (vzhled, tvarosloví) a křesťanský obsah.
- Navazovala na antiku, uchovávala její odkaz (opisování textů ve skriptoriích = písářských dílnách byzantských klášterů).
- Byzantská říše měla mnohem vytříbenější kulturní úroveň než západní Evropa a byla pro Západ silnou inspirací.
- Byzantský dvorní ceremoniál inspiroval západní panovníky.
- I nejstarší muslimské stavby např. [Skalní dóm v Jeruzalémě](#), kopírují byzantskou architekturu.
- Byzantské umělecké předměty v západních chrámových pokladech – řezby ze slonoviny, drahokamy, relikviáře (např. Ravenna, Benátky).
- Byzantský původ mají také varhany, které máme spojeny s chrámovou hudbou, bohoslužbou apod. Původně byly používány ke dvorské zábavě.

- **Umění bylo neoddělitelně spjato s křesťanstvím:**
  - **ikony** - obrazy svatých s typickými strnulými rysy vytvářené podle přesných pravidel, tzv. kánonu
  - **mozaiky** - převážně s náboženskými tématy
  - **kostely/křesťanské chrámy** – centrální stavby s typickými kupolemi
- **Nejtrvaleji se byzantský kulturní vliv projevil v oblastech obývaných Slovany – (Velká Morava), Balkán, Kyjevská Rus (a později Ruská říše).**

- **Ikona** je náboženský obraz (přenosný nebo součást **ikonostasu**) užívaný v oblasti východního křesťanství, tedy v pravoslavné a řeckokatolické církvi.
- Námětem ikon je **vyobrazení Krista, bohorodičky a světců a výjevy z jejich života.**
- Ikona **je bohoslužebným předmětem**, nejde u ní o zobrazení reality či uměleckou originalitu.
- Ikona **je textem evangelia, vyjádřeným výtvarnými prostředky.**
- **Západní obrazy s náboženskou tematikou nepovažují pravoslavní křesťané za ikony.**
- Ikony byly a jsou **psány barvami na dřevěné desky** - je to odvozeno z faktu, že ikona je **zdrojem poučení i pro křesťana, který neumí číst a psát** – dříve většina obyvatel.
- Tvůrce ikon je označován jako **ikonopisec**.
- Ikony vznikaly od 5. století v Egyptě, rozkvětu dosáhla jejich tvorba v Konstantinopoli v 8. století (starší byzantské ikony byly v důsledku **obrazoborectví** většinou zničeny).
- **Významná střediska tvorby ikon** byla do 14. století **na Krétě** a poté **v Novgorodě a v Moskvě** - za největšího tvůrce ikon té doby je považován ruský malíř **Andrej Rublev** (cca 1360 – cca 1430).

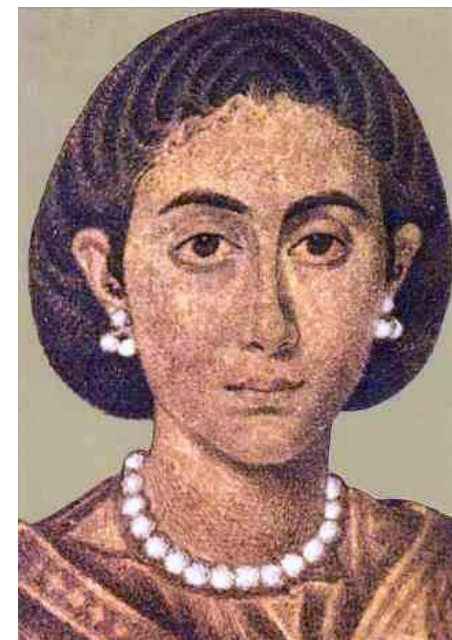
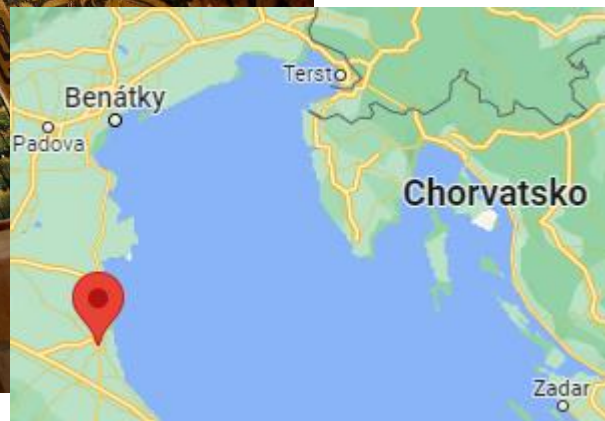
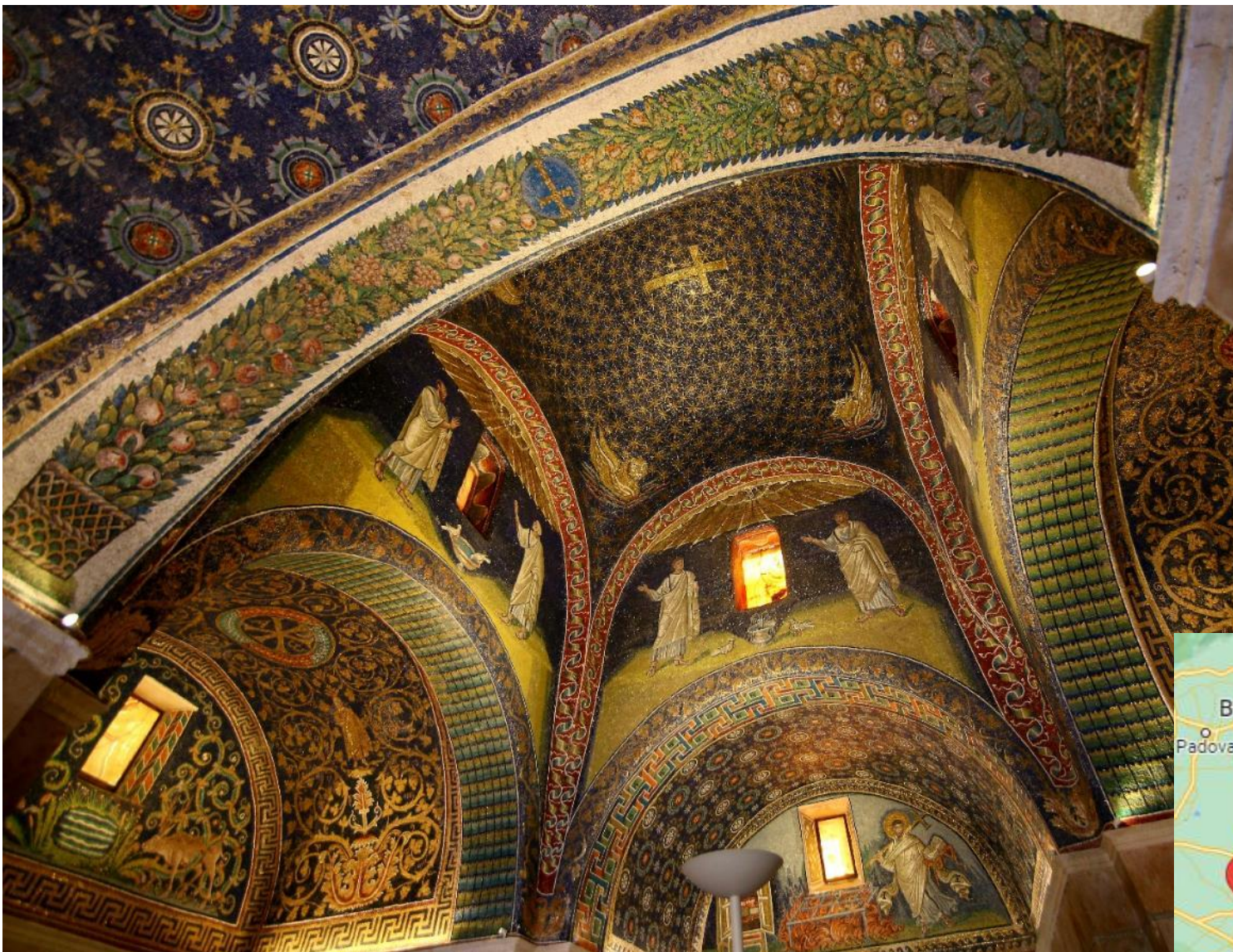

Ikonostas je dřevěná nebo mramorová stěna s průchody, která v pravoslavných a řeckokatolických chrámech **odděluje presbyterium** (prostor pro kněží) **od lodi** (prostor pro laické účastníky bohoslužby) a na níž jsou podle závazného systému v 5-ti řadách **upevňovány ikony**. **Na vrcholu** je umístěn **kříž**.

Mauzoleum Gally Placidie, manželky římského císaře Constantia III. – postaveno v Ravenně (Itálie) v letech cca 425 – 450 – mozaiky.

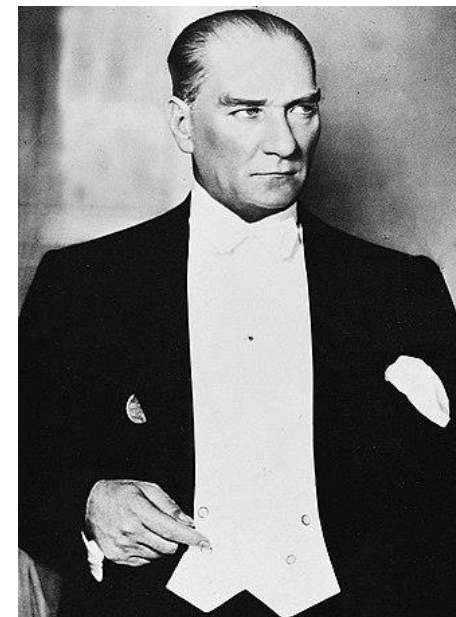
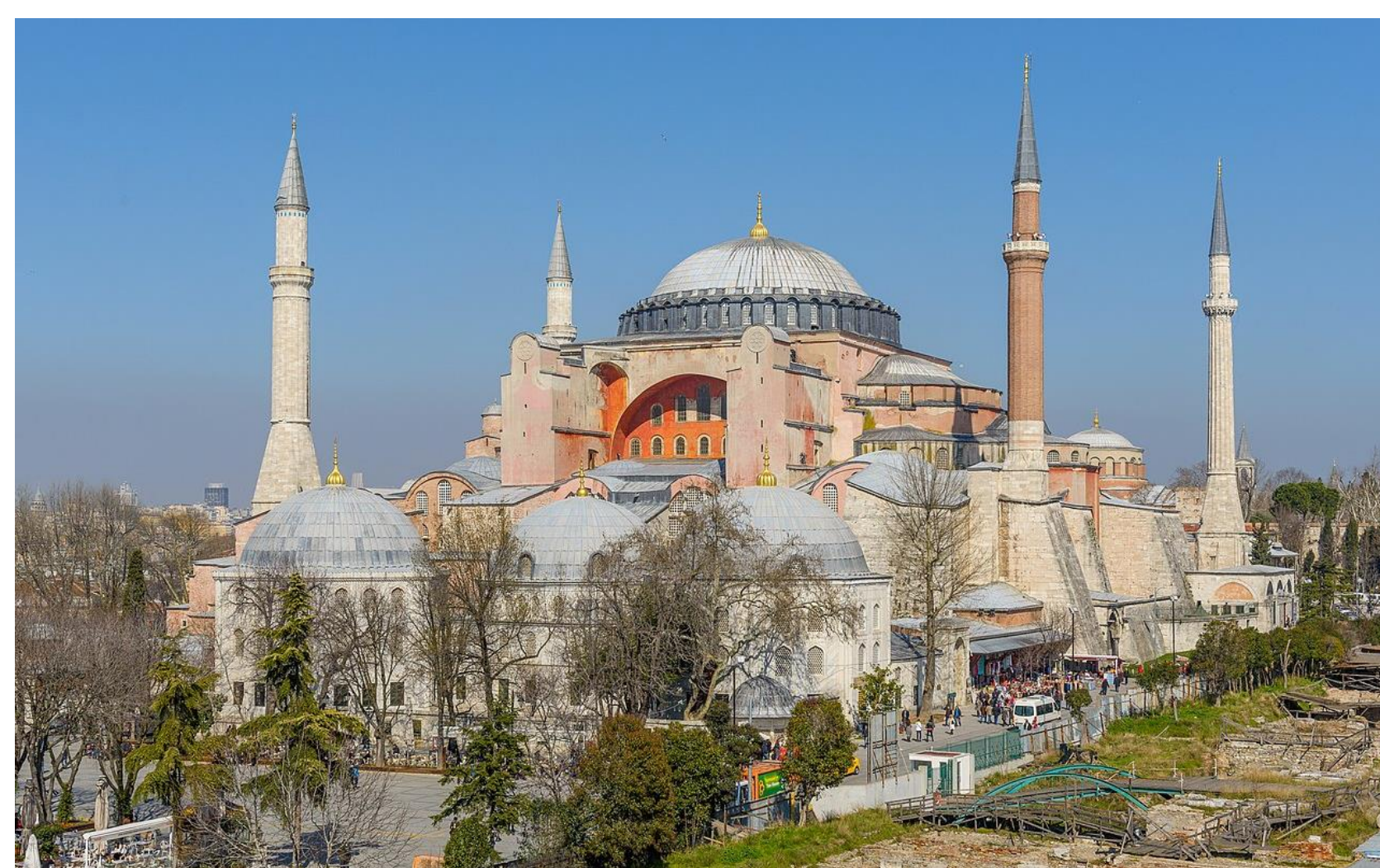

Kostel Santa Maria Antiqua - římskokatolický kostel v Římě na Foru Romanu, Itálie, postaven v 5. století.

Mustafa Kemal Atatürk (1881-1938) byl v letech 1923 – 38 prvním prezidentem Turecka – [vytvořil ze skomírající sultánské Osmanské říše moderní Turecko](#).

Za vlády Justiniána I. byl **v letech 532 – 537 postaven** v Konstantinopoli (Istanbul) známý **chrám Hagia Sofia (chrám Boží Moudrosti)**. Až do roku 1507 byl největší katedrálou a největším uzavřeným prostorem na světě. Cihlovou klenba centrální kopule o průměru 32 m a výšce 55 m znamenala **přelom ve vývoji architektury**. **Původně křesťanská svatyně** a sídlo patriarchy byla po dobytí Konstantinopole Osmany (Turky) **v roce 1453 upravena na mešitu**. Po Atatürkových reformách **pak sloužila v letech 1934-2020 jako muzeum**. Od července 2020 je **opět mešitou**.

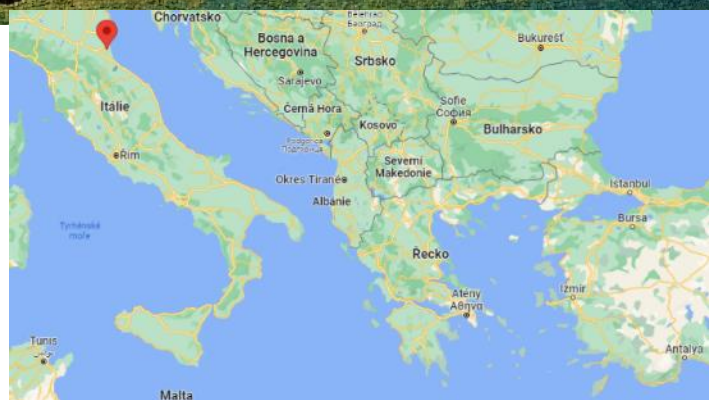
Bazilika sv. Apolináře v Classe u Ravenny – vysvěcena 549. Zvonice z 10. století. První křesťanské kostely se stavěly jako tzv. **baziliky** („královské síně“) používané v antice jako soudní síně nebo tržnice – viz Maxentiova a Konstantinova bazilika z roku 312 v Římě (vlevo dole).

Kostel San Vitale stejně jako Hagia Sophia nejsou typově baziliky, ale tzv. **centrální stavby**.

Známa **zobrazení Justiniána I. a císařovny Theodory z mozaikové výzdoby v kostele San Vitale v italské Ravenně** – okolo roku 550. Město bylo v letech 402-476 sídlem posledních římských císařů. V letech 540-751 pak součástí území Byzantské říše.

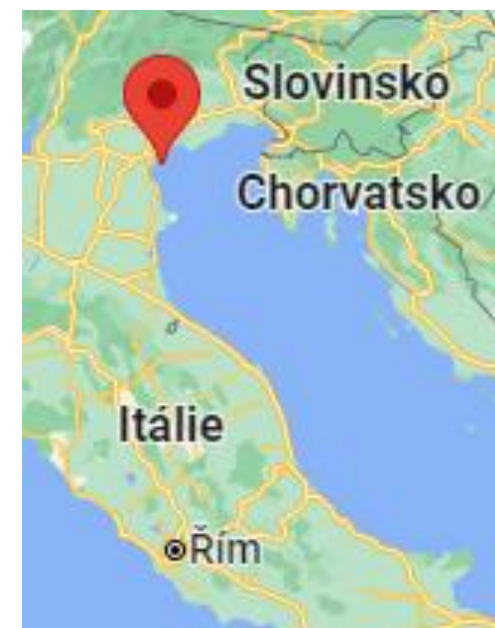
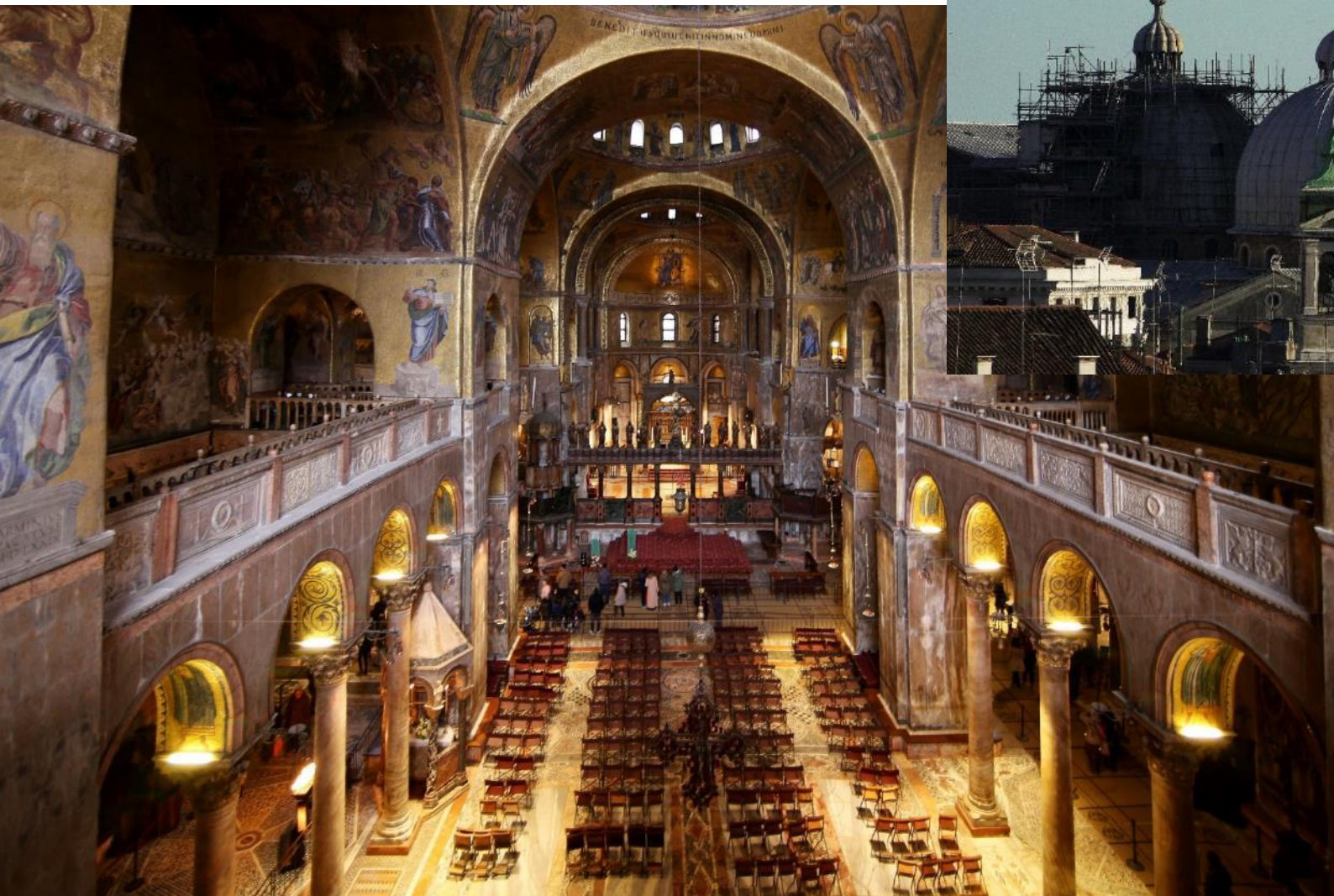

Klášter sv. Jeremiáše v Sakkáře, Egypt, 6. – 7. století

Chrám sv. Marka v Benátkách – jeden z nejlépe zachovaných příkladů byzantské architektury byl vystavěn v letech 1063-1094.

Pala d'Oro je hlavní oltář v bazilice San Marco v Benátkách. Obraz má 3 x 2 m, je vyroben ze zlata a stříbra, 187 smaltovaných plaket a 1927 drahokamů a polodrahokamů. Smalt je křemičitá tavenina na rozhraní skla a porcelánu.

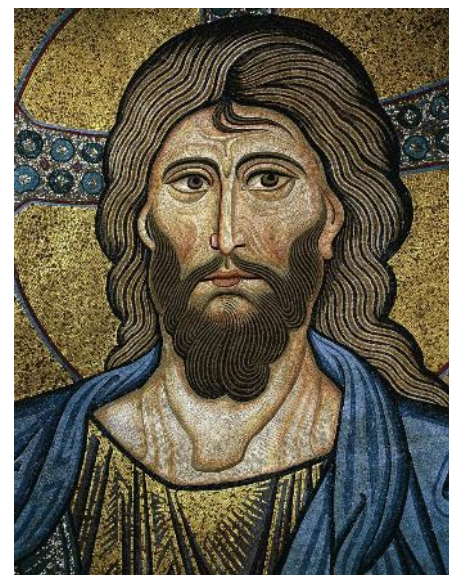

Katedrála Narození Panny Marie v Monreale na Sicílii (poblíž Palerma). Typický příklad normanské architektury, 1174 – 1182. Na ploše 6500 m² zdobena mozaikou v byzantském stylu.

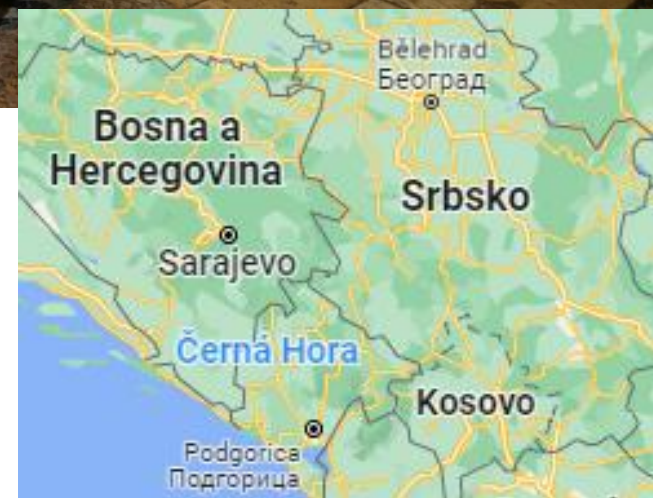
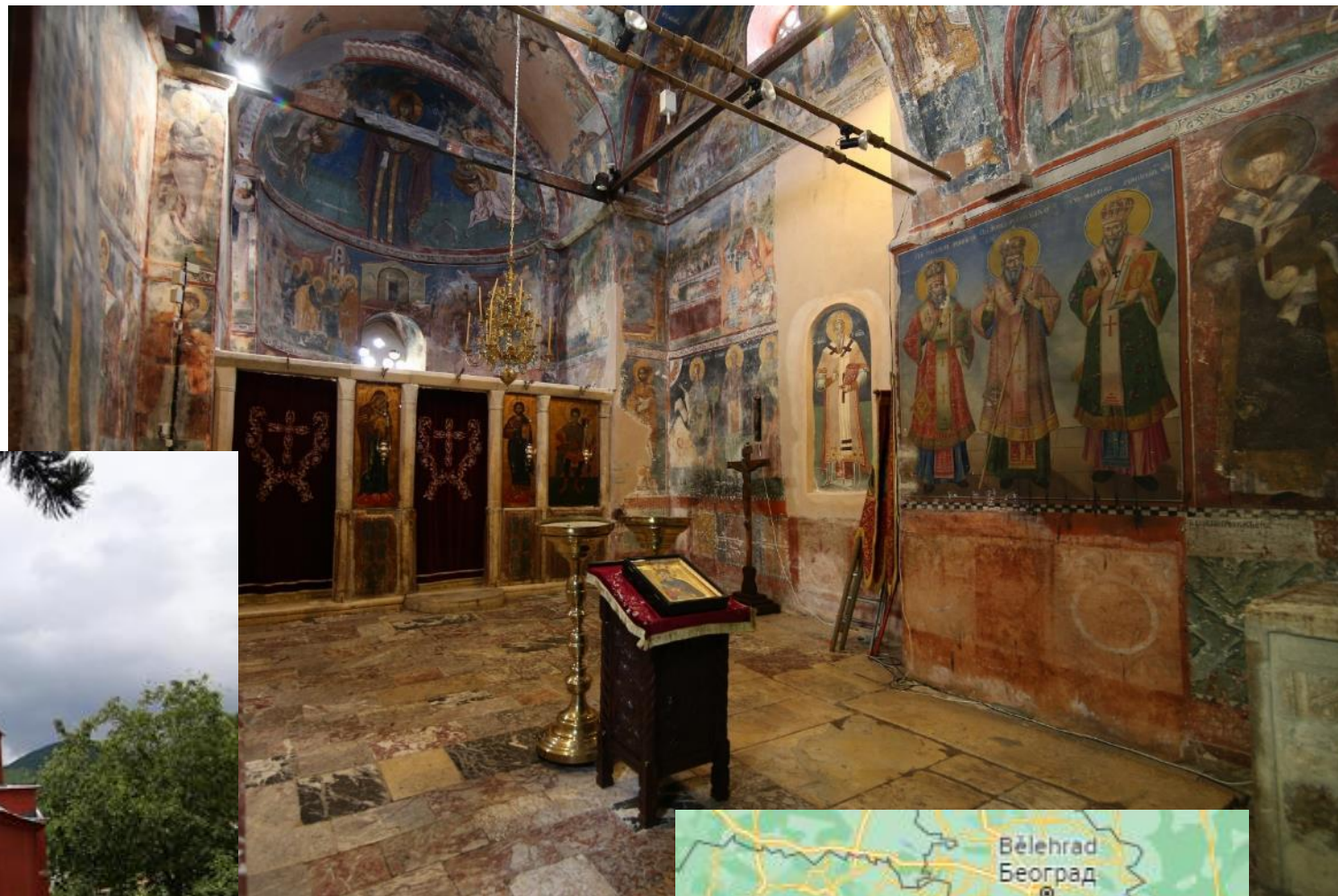

Katedrála v Cefalù na Sicílii - postavena 1131 až 1240 v normanském architektonickém stylu. Vnitřní výzdoba v byzantském stylu. Sicílie dobyli Normani v roce 1091.

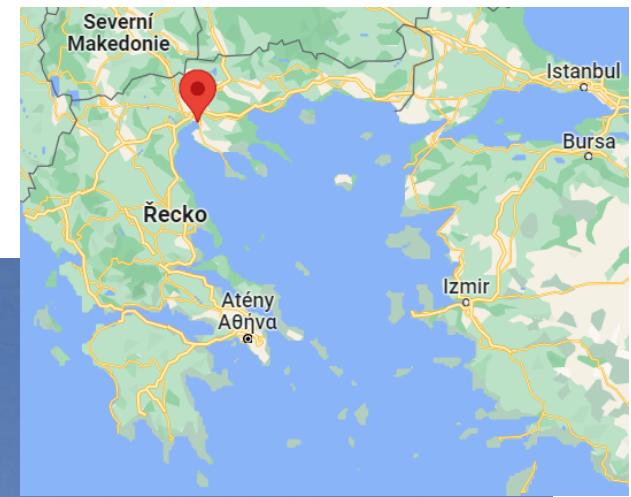

Pećský klášter v Kosovu – soubor 4 propojených kostelů vznikl v období cca 1220 – 1340.

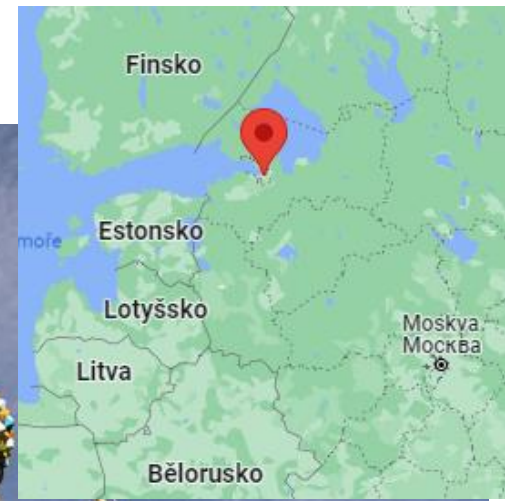

Kostel svatých apoštolů ze 14. století v severořeckém městě Soluň (Thessaloniki), Řecko.

Chrám Spasitele na Krvi v Sankt-Petěrburgu (Ruská federace) – postaven 1883-1907 na místě atentátu na cara Alexandra II.

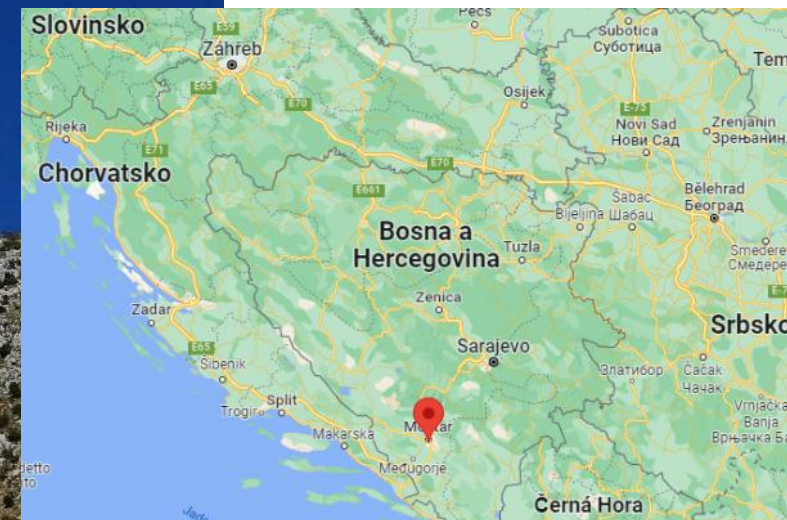

Katedrála Zmrtvýchvstání Krista – Korçë – Albánie –
postavena v letech 1992 – 1995.

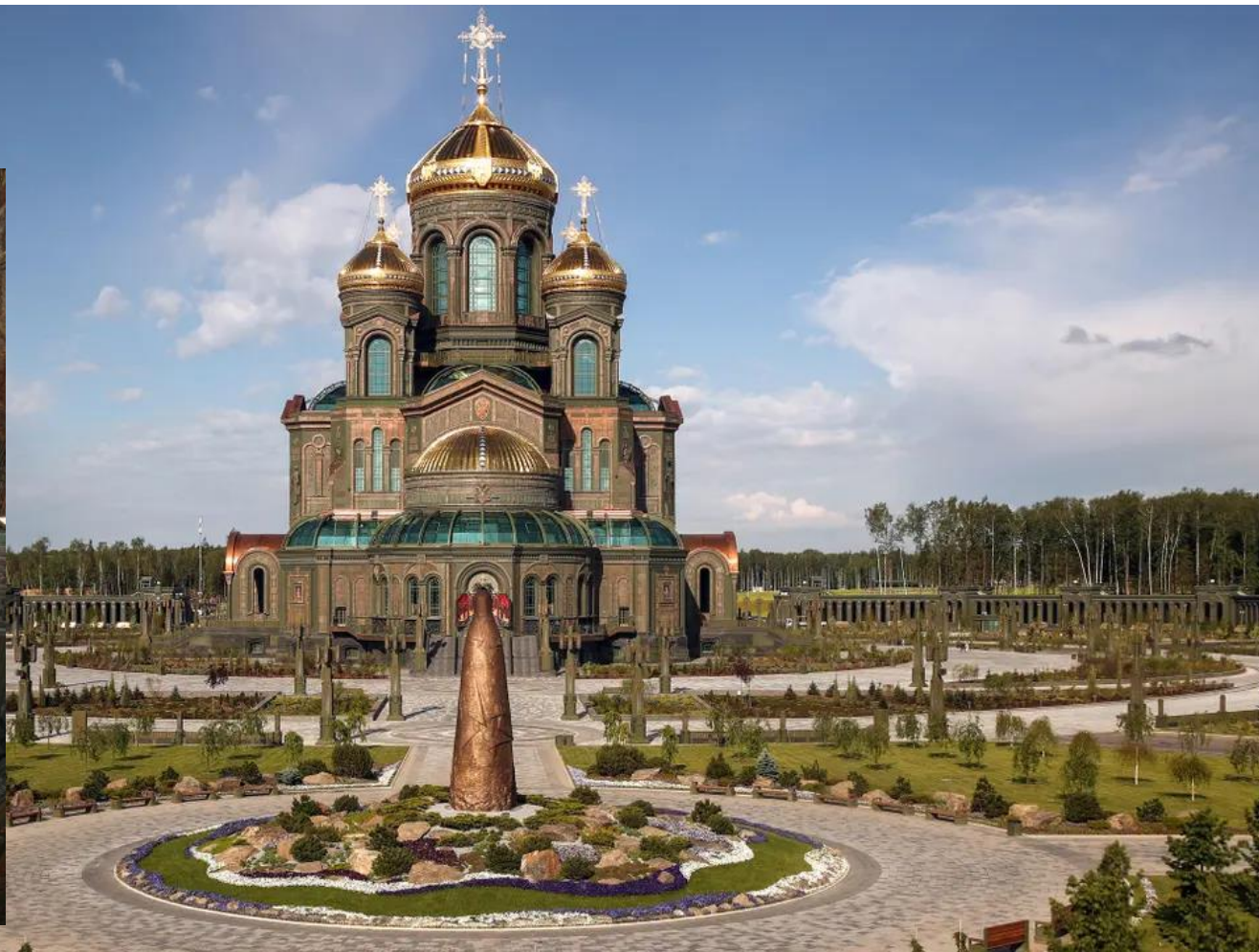
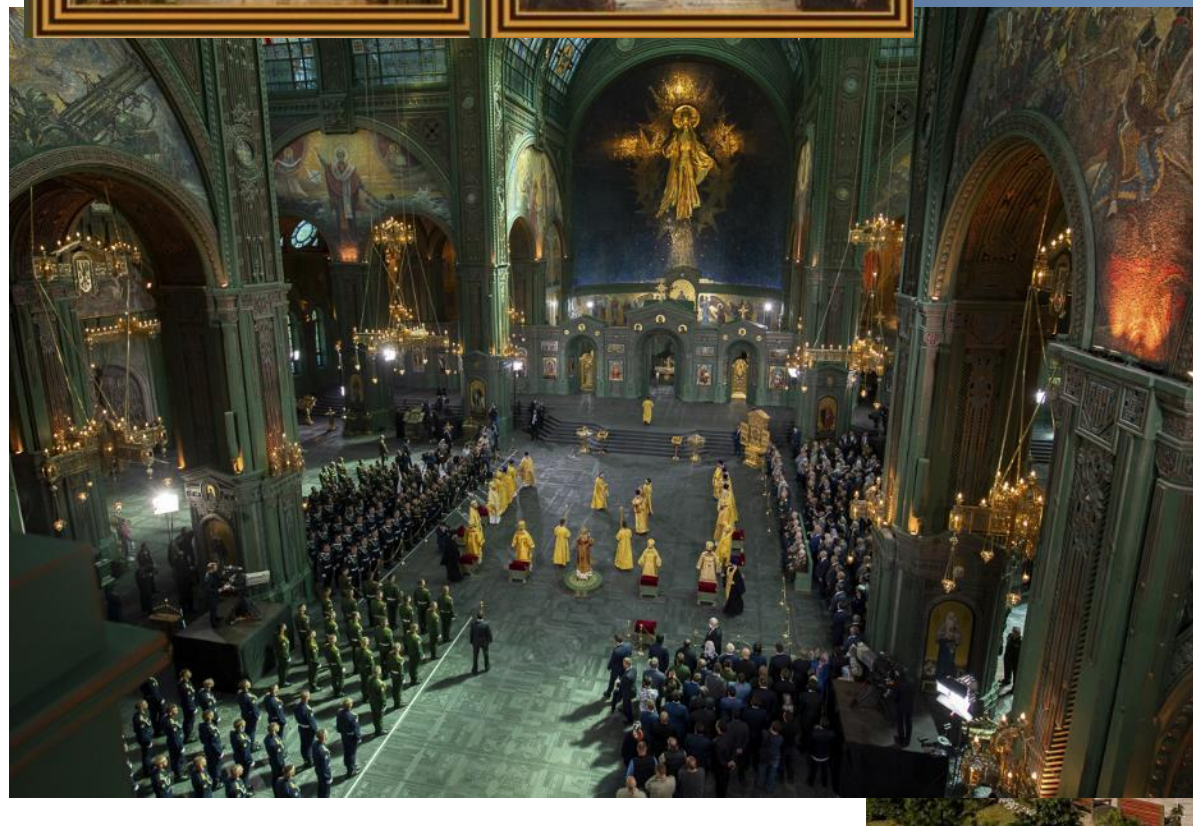
Kostel sv. Trojice – Mostar – Bosna a Hercegovina – foto z výstavby kostela v roce 2018.

Katedrála Kristova vzkříšení - hlavní katedrála ruských ozbrojených sil u města Kubinka poblíž Moskvy – vysvěcena 2020. Mozaiková výzdoba mísí východní (byzantskou) ortodoxní ikonografii se sovětskou vojenskou symbolikou.

6. Byzantská říše (395 – 1453) – církev

- Panovník = **císař (basileus) byl hlavou státu i církve = caesaropapismus** = měl i v církevních otázkách vždy poslední slovo.
- **Císař jmenoval nejvyššího církevního představitele tzv. konstantinopolského patriarchu** (jeho pozice nikdy nedosáhla takového postavení, jaké měl římský biskup, tedy papež).
- **Císař svolával ekumenické (tj. všeobecné) koncily** = shromáždění vysokých zástupců církve k řešení složitých církevních problémů.

- **Na území Byzantské říše bylo ve 4. - 9. století císaři svoláno celkem 8 koncilů**.
- **Dalších 12 koncilů ve 12.- 20. století již na Západě** (poslední II. vatikánský koncil 1962-65)

- Jedním z výsledků prvních dvou koncilů, konaných roku 325 (císař Konstantin I.) a 381 (císař Theodosius I.), bylo Krédo tj. Vyznání víry.

*Věřím v jednoho Boha,
Otce všemohoucího,
Stvořitele nebe i země,
všeho viditelného i neviditelného.*

*Věřím v jednoho Pána
Ježíše Krista,
jednorozeného Syna Božího,
který se zrodil z Otce
přede všemi věky:*

*Bůh z Boha, Světlo ze Světla,
Pravý Bůh z Pravého Boha,
zrozený, nestvořený,
jedné podstaty s Otcem,
skrze něhož všechno je stvořeno.*

*On pro nás lidi
a pro naši spásu
sestoupil z nebe,
skrze Ducha svatého
přijal tělo z Marie Panny
a stal se člověkem.*

*Byl za nás ukřižován,
za dnů Pontia Piláta,
byl umučen a pohřben.
Třetího dne vstal z mrtvých podle Písma.
Vstoupil na nebesa, sedí po pravici Otce.*

*A znovu přijde, ve slávě,
soudit živé i mrtvé
a jeho království bude bez konce.*

*Věřím v Ducha svatého,
Pána a Dárce života,
který z Otce (i Syna) vychází,
s Otcem i Synem je zároveň
uctíván a oslavován
a mluvil ústy proroků.*

*Věřím v jednu svatou,
všeobecnou apoštolskou Církev.*

*Vyznávám jeden křest
na odpuštění hříchů,
očekávám vzkříšení mrtvých
a život budoucího věku.*

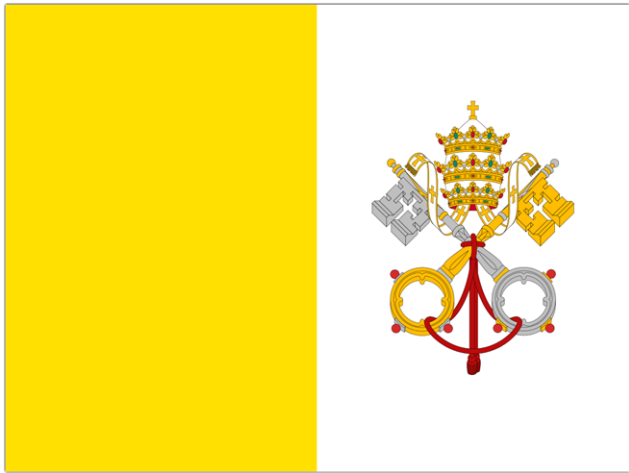
Amen.

Krédo = Nicejsko-konstantinopolské vyznání víry, přijato roku 381 a od roku 451, kdy se konal Chalkedonský koncil, je **závazné pro katolíky i pravoslavné.**

Srovnejte např. se stručností [šahády](#).

- S počátky křesťanství jako státem tolerovaného a později oficiálního státního náboženství je spojena legenda, která silně ovlivnila postupné vzájemné odcizování křesťanů na Západě a Východě a později také silnou pozici papežství ve středověku.
- Podle legendy převedl císař Konstantin I. Veliký na římského biskupa (papeže) Silvestra I. právo na vládu nad Římem a celým územím původní Západořímské říše.
- Pravděpodobně v 8. století, inspirován touto legendou, vznikl v Římě **falzifikát (padělaná listina) – tzv. Konstantinova donace**, která měla sloužit k posílení papežské moci vůči vládcům franské říše.
- Od jejího vzniku se objevovaly pochybnosti.
- V 15. století byla rozborem jazyka listiny vyloučena její pravost.

Freska zobrazuje Konstantina, předávajícího moc papeži Silvestru I.

Přesto, že šlo o podvrh, byla Konstantinova donace zásadní pro vznik a existence **Papežského státu** na Apeninském poloostrově od 8. století do roku 1870. Jeho hlavou byl papež, hlavním městem Řím a do sjednocení Itálie byl jedním z největších italských států. Nástupce Papežského státu je **Vatikán** – vznikl 1929 dohodou katolické církve a Italského království.

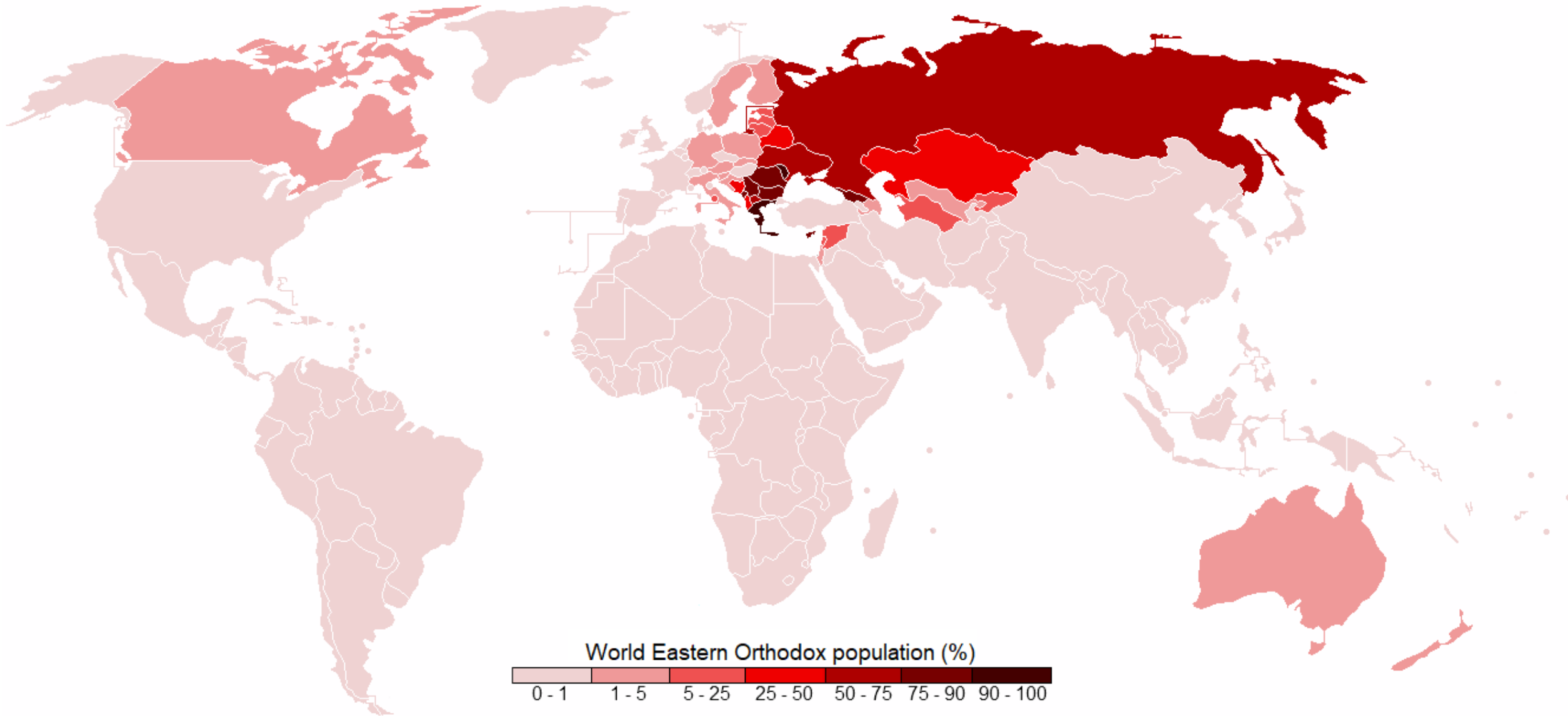
- Prvních 8 „byzantských“ ekumenických koncilů řešilo např:
  - **stanovení datumu Velikonoc**
  - odsouzení **ariánství** popírající božství Ježíše Krista – prohlášeno za herezi (blud, kacířství)
  - **definici Svaté Trojice**
  - odsouzení **nestoriánství** tvrdícího, že božská podstata se do Krista vtělila až po jeho narození, a odmítajícího považovat Marii za Matku Boží, Bohorodičku
  - **obrazoborectví (ikonoklasmus)** – vleklé, často až krvavé spory o uctívání/odstraňování ikon probíhající v letech 730 – 787 a 814 – 842. Byzantská společnost se tehdy rozdělila na zastánce uctívání ikon (**tzv. ikonoduly**) a jejich odpůrce (**tzv. ikonoklasty**).

Pozn.:

- *v islámu platí zákaz figurálního zobrazení, a to zejména v mešitách, ty bývají zdobeny většinou ornamenty*
- *kolem roku 1420 zasáhlo obrazoborectví také husitské Čechy, kdy husitům padla za oběť při plenění kostelů a klášterů většina gotických památek*
- *v roce 2001 zničili stoupenci Tálibánu sochy tzv. Bamjánských Buddhaů v afghánské provincii Bamján*
- *v roce 2015 muslimská teroristická organizace "Islámský stát" [ničila starověké památky v Sýrii a Iráku](#)*

- Od 8. století existovalo dlouhodobé napětí mezi západní a východní (ortodoxní) církví – **papež zákaz ikon odsoudil jako herezi.**
- **Došlo k naprostému odcizení mezi Konstantinopolí a Římem.**
- Protože do té doby byzantská a papežská správa **spolupracovali v boji proti germánským Langobardům**, byl papež nucen hledat jiného spojence – po roce 750 proto **došlo k sblížení papežského Říma s Franskou říší.**

- Byzantská ortodoxní církev se prosadila na územích, která ovládala nebo s nimi měla úzké styky Byzantská říše (Balkán, Malá Asie, Blízký východ, část Itálie, Velká Morava, Kyjevská Rus ...) – dnes nejvýrazněji jako **pravoslavná církev (ortodoxní)** = ***z řeckého orthos - správný, pravdivý + doxa - názor, učení.***

- Pozn. [podle výsledků Sčítání lidu 2021](#) se v ČR přihlásilo k Pravoslavné církvi v českých zemích 40 681 osob a tato církev je tak po Církvi římskokatolické (741 019 osob) druhou nejpočetnější církví v ČR.

Rozšíření pravoslavného křesťanství ve světě

- **Hésychnasmus** (od *hésychia*, „zklidnění“) – mystický směr v byzantské církvi **rozvinutý mnichy z Athosu** zažíval rozkvět především mezi byzantskými mnichy v pozdním středověku. Hésychnasmus **spojený s důrazem na klid a malým zájmem o okolní svět** ovlivnil i poměrně pasivní přijímání osmanských útoků.
- **Jeho vliv zmařil možnost sloučení víry a logického myšlení a zformoval řadu dodnes existujících rysů východní ortodoxní církve a [východoevropského myšlení](#).**

Athos („Svatá Hora“) je jeden ze tří poloostrovů na severořeckém poloostrově Chalkidiki. Nachází se zde mnišský stát, tvořený dvaceti mužskými kláštery (tzv. monastýry). Legendy praví, že horu Athos navštívila Panna Marie, prohlásila ji za svatou a zakázala na ni vstoupit ženám i živočichům samičího pohlaví (**ženy sem nemají přístup**). Tato tradice se udržuje více než 1000 let. Zákaz, který v roce 1045 posvětil byzantský císař Konstantinos Monomachos, je i dnes v mnišském státu dodržován.

Otázky:

Zdroje:

- <http://www.dejepis.com/>
- <http://ksv.upol.cz/txt/PSD.pdf>
- ZÁSTĚROVÁ, Bohumila. Dějiny Byzance. Praha: Academia, 1992. ISBN 80-200-0454-8.
- LE GOFF, Jacques a Jean-Claude SCHMITT. *Encyklopedie středověku*. Vyd. 3. Přeložil Lada BOSÁKOVÁ. Praha: Vyšehrad, 2014. ISBN 978-80-7429-130-2.
- KÜNG, Hans. Malé dějiny katolické církve. Brno: Barrister & Principal, 2005. ISBN 80-86598-25-X.
- https://upload.wikimedia.org/wikipedia/commons/1/1c/Walls_of_Constantinople.JPG
- <https://upload.wikimedia.org/wikipedia/commons/3/3f/4KBYZ.gif>
- https://upload.wikimedia.org/wikipedia/commons/thumb/b/b2/Statua_colossale_di_Costantino_I.jpg/1920px-Statua_colossale_di_Costantino_I.jpg
- Autor: Petar Milošević – Vlastní dílo, CC BY-SA 4.0, <https://commons.wikimedia.org/w/index.php?curid=40035957>
- https://upload.wikimedia.org/wikipedia/commons/thumb/2/22/Hagia_Sophia_Mars_2013.jpg/1280px-Hagia_Sophia_Mars_2013.jpg
- <http://antika.avonet.cz/article.php?ID=1747>
- <https://desperado.cz/media/wpape/2335/g/8dc0f9b304f864e64ecf06210a6abcc1.jpg>
- https://upload.wikimedia.org/wikipedia/commons/thumb/7/72/Kaple_sv._Cyrila_a_Metod%C4%9Bje_%28Doln%C3%AD_Be%C4%8Dva%297.JPG/1280px-Kaple_sv._Cyrila_a_Metod%C4%9Bje_%28Doln%C3%AD_Be%C4%8Dva%297.JPG
- https://1884403144.rsc.cdn77.org/foto/turecko/Zml0LWluLzk5OXg5OTkvZmIsdGVyczpxdWFsaXR5KDg1KTpub191cHNjYWxlKCKvaW1n/6267971.jpg?v=0&st=zsChM7IUU5VrBehXokqo_4GR0Hr08VW0V0z41J7ISi0&ts=1600812000&e=0
- <https://www.databazeknih.cz/knihy/krest-svateho-vladimira-96083>
- <https://cs.economy-pedia.com/11039685-economy-of-the-byzantine-empire>
- <https://www.vmo.cz/byzanc-justinian-i.-527-565-av-solidus>
- https://wikijii.com/wiki/Byzantine_economy
- Autor: Daniel Perout – Vlastní dílo, CC BY-SA 4.0, <https://commons.wikimedia.org/w/index.php?curid=73123710>
- https://upload.wikimedia.org/wikipedia/commons/thumb/0/00/Flag_of_the_Papal_States_%281825-1870%29.svg/1280px-Flag_of_the_Papal_States_%281825-1870%29.svg.png

- <https://thumbs.dreamstime.com/b/vladivostok-russia-february-monument-to-saints-cyril-methodius-chapel-observation-platform-upper-vladivostok-176058174.jpg>
- <https://macedoniatimes.news/saints-cyril-methodius-slavonic-apostles/>
- <https://statues.vanderkrogt.net/object.php?webpage=ST&record=desn055>
- Autor: Captain Blood – Vlastní dílo, CC BY-SA 3.0, <https://commons.wikimedia.org/w/index.php?curid=658774>
- https://www.gobeliny-tapiserie.cz/fotky19438/fotos/d_d_d_d_vyr_451Navigio.jpg
- https://dspace.cuni.cz/bitstream/handle/20.500.11956/69241/BPTX_2010_2_11210_0_272304_0_72938.pdf?sequence=1&isAllowed=y
- https://upload.wikimedia.org/wikipedia/commons/thumb/c/ca/Golgota_pr%C5%AF%C5%99ez.svg/1024px-Golgota_pr%C5%AF%C5%99ez.svg.png
- <https://cdn.historycollection.com/wp-content/uploads/2019/03/Older-pic-9.jpg>
- <https://dspace5.zcu.cz/bitstream/11025/32497/1/DP%20-%20Keno.pdf>
- <https://upload.wikimedia.org/wikipedia/commons/1/1d/LatinEmpire2.png>
- Autor: Ichthyovenator – Vlastní dílo, CC BY-SA 4.0, <https://commons.wikimedia.org/w/index.php?curid=82454115>
- <https://upload.wikimedia.org/wikipedia/commons/thumb/2/2b/OttomanEmpireMain.png/1280px-OttomanEmpireMain.png>
- <https://www.jenprocestovatele.cz/wp-content/uploads/2019/09/hora-athos.jpg>
- <https://www.science.org/content/article/why-536-was-worst-year-be-alive>
- Autor: NeimWiki – Vlastní dílo, CC BY-SA 4.0, <https://commons.wikimedia.org/w/index.php?curid=93472086>
- Autor: Bigdaddy1204 from en.wikipedia.org, CC BY-SA 3.0, <https://commons.wikimedia.org/w/index.php?curid=564196>
- https://scontent-prg1-1.xx.fbcdn.net/v/t1.6435-9/31162252_970966489731914_7043622902310109184_n.jpg?_nc_cat=102&ccb=1-7&_nc_sid=730e14&_nc_ohc=ilyFQkCL5Y8AX-lmd4U&_nc_ht=scontent-prg1-1.xx&oh=00_AfBBtTu5GFvn8Dslu3eEuGIKUV734pRgpxuZpDCd2wpGWg&oe=6394A653
- ALIGHIERI, Dante. *Božská komedie*. Přeložil Vladimír MIKEŠ. Praha: Academia, 2009. Europa (Academia). ISBN 978-80-200-1762-8.
- <https://egymonuments.gov.eg//media/2683/1.jpg?crop=0,0.23667853158370078,0,0.4047176326834192&cropmode=percentage&width=1200&height=630&rnd=13258151966000000>
- https://colosseumandvaticantours.com/wp-content/uploads/2019/08/Santa_maria_antiqua_cappella_nellangolo_n-o._con_la_madonna_col_bambino_daniele_tra_i_leoni_e_papa_giovanni_vii_705-707_02.jpg
- <https://www.wga.hu/art/zgothic/mosaics/3cefalu/1cefalu.jpg>
- https://upload.wikimedia.org/wikipedia/commons/thumb/9/9d/Cefalu_cathedral_%2839521039472%29.jpg/2560px-Cefalu_cathedral_%2839521039472%29.jpg
- https://upload.wikimedia.org/wikipedia/commons/thumb/e/ef/Monreale_Cathedral_exterior_BW_2012-10-09_10-23-10.jpg/1280px-Monreale_Cathedral_exterior_BW_2012-10-09_10-23-10.jpg
- https://www.protravel.cz/img/_galerie/63274-19317-70999-19347-16214.jpg

- <https://i0.wp.com/corvinus.nl/wp-content/uploads/2018/09/SA-in-Classe.jpg?ssl=1>
- <https://novelromealone.files.wordpress.com/2018/04/panorama-with-basilica.jpg?w=768>
- <https://smarthistory.org/wp-content/uploads/2022/03/Map-Byzantium-and-Kyivan-Rus.jpg>
- https://i.guim.co.uk/img/media/875ba8801097858061c332bb491af0cfdda90511/0_90_4867_2921/master/4867.jpg?width=1200&quality=85&auto=format&fit=max&s=ea26d1cf15d7fe192df5ec9d793af0cf
- <https://regard-est.com/wp-content/uploads/2022/01/3.-Vierge-Marie.jpg>
- By Mil.ru, CC BY 4.0, <https://commons.wikimedia.org/w/index.php?curid=91220943>
- <https://thumbs.dreamstime.com/b/vernice-october-tourists-visit-famous-pala-doro-basilica-die-san-marco-venice-102878282.jpg>
- <https://www.iliteratura.cz/clanek/37405-kuelzer-andreas-byzanc>
- <https://upload.wikimedia.org/wikipedia/commons/b/bc/CairoCoptMuseumJeremias.jpg>
- https://upload.wikimedia.org/wikipedia/commons/8/89/Santa_Maria_Antiqua.jpg
- https://thessalonikiblog.com/wp-content/uploads/2019/08/DSC_9189-3-900-SIG.jpg
- https://static.wixstatic.com/media/37d0c7_b71329c5e28f4db086563d2d260bf5bc~mv2.jpg/v1/fill/w_2500,h_1875,al_c/37d0c7_b71329c5e28f4db086563d2d260bf5bc~mv2.jpg
- https://www.orthodoxia.cz/ikony/ikony_1.htm